

छात्र प्रबोधन

सौर पौष, शके १९३२

वर्ष ११ अंक ४

मूल्य रुपये पंधरा

ज्ञान प्रबोधिनीचे कुमारांसाठी, कृतिशीलता जोपासणारे मासिक !

चित्रांसाठीची वेगवेगळी माध्यमे

चित्र १ - जलरंग

या तीनपैकी कोणत्याही दोन माध्यमांमध्ये एकाच विषयावस्थेचे चित्र काढून पाठवा आणि बक्षिसे मिळवा.

चित्र ३ - रंगीत खडू

जलरंग, रंगीत पेन्सिली, रंगीत खडू इ. वेगवेगळी माध्यमे वापरून तुम्हीही चित्र काढण्याचा जरूर श्राव करा.

चित्र २ - रंगीत पेन्सिली

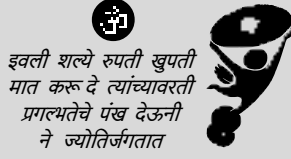

बक्षिसे

प्रथम क्रमांक - रु. २५०/-
द्वितीय क्रमांक - रु. २००/-
तृतीय क्रमांक - रु. १५० /-

चित्रकार : मालती आगटे (अधिक माहिती पान क्र. १४ वर)

इवली शल्ये रुपती खुपती
मात करू दे त्यांच्यावरती
प्रगल्भतेचे पंख देऊनी
ने ज्योतिर्जगतात

छात्र प्रबोधन

सौर पौष, शके १९३२, वर्ष १९ अंक ४

[मासिकाचा प्रारंभ : सौर श्रावण शके १९१४
(जुलै-ऑगस्ट १९९२) २२२ वा अंक, वर्ष १९ अंक ६]

संपादक, प्रकाशक, मुद्रक
महेन्द्र सेठिया

कार्यकारी संपादक
जयश्री काटीकर

संपादक मंडळ
महेन्द्र सेठिया
शैलजा देशमुख
नीलिमा करमरकर
दत्ता श्री. टोळ

मुखपृष्ठ
नेहा कदम

मलपृष्ठ
तेजस्वी भुरके

आतील चित्रे
अभय पुरंदरे, अमोल भोसले

संपर्क पत्ता
छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी,
५१०, सदाशिव पेठ, पुणे - ४११०३०
☎ (०२०) २४२०७ १७४/१७९

ई-मेल
jpchhatra@rediffmail.com

संकेतस्थळ
www.chhatraprabodhan.org

अं त रं ग

२. संवाद	- महेन्द्र सेठिया
३. माहितीपर... हिवाळी भाजीपाला	- डॉ. कांचनगंगा गंधे
७. कथा... पाच 'अं'ची अक्कलहुशारी	- मनीषा जोशी
१२. कर्मयोगिनी भगिनी निवेदिता - ३ हिंदू तन-मन समजून घेण्यासाठी निवेदितांचे प्रयत्न	- डॉ. सुरुचि पांडे
१४. चित्रांसाठीची वेगवेगळी माध्यमे	- मालती आगटे
१५. ललित.. पोहण्याची गोष्ट	- श्रीरंग गोखले
१८. कविता पानोपानी... आनंदाच्या गाठीभेटी पाखरांच्या ओठी...	- एकनाथ आव्हाड - दुर्गेश सोनार
१९. पर्यटन आणि विज्ञान... २	- डॉ. अनिल लचके
२२. पालघरचा हुतात्मा	- उमाकांत कामत
२५. विकास बौद्धिक क्षमतांचा... १९	- अमर परांजपे
२७. परमवीरचक्राचा पहिला मानकरी	- चि. शुभम खांदवे
३०. आपल्या आसपास.. लेखांक ११	- प्रवीण वडनेरे

याशिवाय - अभीष्टचिंतन, वेस्ट पासून बेस्ट (२९)

या अंकातील पानांखालच्या ओळी देशप्रेम/स्वातंत्र्य यावर देत आहेत.

मुखपृष्ठाविषयी - पायाशी समुद्राची गाज, उशीला सह्याद्रीचा साज घेऊन चमत्कृतीचे सौंदर्य लाभलेल्या कोकणात माझे बालपण गेले. लहानपणापासून डोळ्यांत-मनात असणाऱ्या निसर्गाच्या आशयाला पातळीवर, अनुभवाच्या स्तरावर प्रकट करण्याचा प्रयत्न मी केला आहे. धुके व चांदण्यांची माया पसरलेल्या वृक्ष वेलींना रूप देण्याचा मी प्रयत्न केला आहे. हे चित्र (चाररंगी) पोस्टर रंगाच्या माध्यमात तयार केलं गेलं आहे.

- **नेहा कदम** (चाररंगी, द्वितीय), बी. एम. एस. बादेकर कॉलेज ऑफ फाईन आर्ट, सावंतवाडी रवी परांजपे अमृत महोत्सवी समिती आणि 'छात्र प्रबोधन' आयोजित मुखपृष्ठ स्पर्धा - २०१०

वार्षिक वर्गणी ₹ १८०/-, द्वैवार्षिक - ₹ ३४०/- त्रैवार्षिक ₹ ५००/- दशवार्षिक - ₹ १,५००/-

या अंकाची किंमत : ₹ १५ पुण्याबाहेरील धनादेशासाठी ₹ २० जादा. घरपोच दिवाळी अंकासाठी प्रतिवर्षी ₹ ४० जादा.

स्वातंत्र्याचे वारे आता, संचरले अंगात। जुन्या पुराण्या रूढी आता, विसरा या देशात ॥

छात्र प्रबोधन : निव्वळ मासिक नव्हे !... विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकसनाची चळवळ !!

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

स्वयंशिस्त पाळू इच्छिणाऱ्या व त्यासाठी प्रयत्न करणाऱ्या जबाबदार प्रबोधकांनो,

क्रीडामहोत्सव, स्नेहसंमेलने, विविध स्पर्धा यांच्या धामधुमीत स्वतःला झोकून दिलंत की नाही? अगदी पर्यायच नसला तरच सहभागी व्हायचं अन् तेही हजेरी लावण्या इतपतच, अशातले तर तुम्ही नाही ना? जबाबदारी घेऊन एखादा कार्यक्रम यशस्वी करण्यात तुम्ही सहभागी झालात ना, मग त्याच्या आनंदाची चवही खूप वेगळी, बराच काळ रेंगाळणारी असते. आपला आत्मविश्वास वाढलाय, आपण काहीतरी वेगळं शिकलोय, याची जाणीव आपल्याला शब्दात नाही मांडता येत; पण स्वतःलाच खूप भारी वाटतं. लपलेल्या, दडलेल्या काही क्षमतांची ओळखही आपल्याला एकदम थोडं मोठं करून जाते, हो ना?

मागच्या महिन्यात एका प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या निमित्ताने महाराष्ट्रभरातल्या सुमारे ४०० शिक्षकांशी आजच्या शिक्षणाच्या परिस्थितीबाबत काही गप्पा झाल्या. त्यांनी तुम्हा विद्यार्थ्यांबद्दल काही निरीक्षणांही नोंदवली. आजची मुलं खूप हुशार-बुद्धिमान आहेत. नवनवीन तंत्रज्ञान ते झटकन आत्मसात करून घेतात. एखादं अवघड आव्हानात्मक काम दिलं तर अख्खा वर्ग मिळून ते काम लीलया पूर्ण करून टाकतात इ. पण दोन गोष्टींबाबत मात्र पुष्कळ नाराजी त्यांनी व्यक्त केली. कोणत्या असतील बरं त्या?

एक म्हणजे वर्गातला गोंधळ, बेशिस्त खूप वाढलीये. प्रार्थनेच्या वेळी रांगा मोडणे, कार्यक्रमांच्या वेळी आरडाओरडा, अवेळी टाळ्या वाजवणे, संमेलनाच्यावेळी असलेल्या भोजनाच्या वेळी धक्काबुक्की अशी बरीच उदाहरणं त्यांनी दिली. शिकविण्यावर लक्ष केंद्रित करण्यापेक्षा याच गोष्टींवर नियंत्रण मिळविण्यात त्यांची खूप शक्ती खर्च होते, मनस्ताप होतो. या शिक्षकांची खंत आपण समजून घेऊ शकू का? तुमच्या शाळेतली, वर्गातली याबाबत काय स्थिती आहे? शाळेतले वातावरण शिकण्यासाठी पोषक असावं, एवढं तर आपल्याला पटतंय ना? शाळेतली ज्या गोष्टी तुम्हाला पटत नाहीत त्याबाबत तुमची मतं, तुमचा निषेध तुम्ही जरूर नोंदवा; पण तो बेशिस्त करून गोधळ घालून नव्हे. देश सार्वभौम-प्रजासत्ताक होऊन ६१ वर्षे झाली तरी आम्ही अजून विकसनशीलच...! असे का? अनेक कारणांपैकी एक कारण आमची बेशिस्त हे ही आहे बरं का! आम्ही रांगा पाळणार नाही, मग ती बसची असो नाहीतर कुठलीही तिकिटे घेण्याची रांग असो. आम्ही रस्त्यावरचे रहदारीचे नियम पाळणार नाही. त्यासाठी कोणीतरी शिक्षा करणारा पोलिस तिथे असावा लागतो. तो नसेल तेव्हा मूळ स्वभावातली बेशिस्त उफाळून आलीच म्हणून समजा. ज्या बेशिस्तीमुळे सार्वजनिक व्यवस्था कोलमडून पडेल, कोणाला तरी त्रास होईल, प्रगतीला-शिक्षणाला खीळ बसेल ती बेशिस्त सोडूनच द्यायला हवी ना... अन् तीही स्वतःहून! असं स्वयंशिस्त पाळणारे आपण झालो तर स्वराज्याचे सुराज्य होण्यातला एक मोठ्ठा अडथळा दूर होईल. 'मोठ्ठे' कसे वागतात याकडे प्रसंगी दुर्लक्ष करून आपण मात्र शालेय वयापासून असे स्वयंशिस्त पाळणारे होऊया. प्रारंभी थोडा त्रास होईल; पण मग अशी अंगवळणी पडलेली शिस्त इतरांची बेशिस्त खपवून न घेण्यापर्यंत धीट अन् हिंमतवान होईल.

दुसऱ्या गोष्टीबाबत पुढच्या अंकात लिहीन. थंडीच्या दिवसांत मस्त व्यायाम करून आपली शारीरिक तंदुरुस्ती वाढवणार ना! रोजच्या व्याामाची नोंद करा. रोज थोडा थोडा व्यायाम वाढवत न्या. त्यातही सातत्य ठेवा. स्वयंशिस्त पाळा. मग कोणाची तुमच्याकडे वाकड्या नजरेने पाहण्याची हिंमत होणार नाही !

तुमच्या शाळेत प्रजासत्ताक दिन कसा साजरा होतो ते कळवणार? गेल्या वर्षभरातल्या विविध क्षेत्रातल्या घडामोडींची माहिती विविध वृत्तपत्रांमधून येईलच, ती आवर्जून वाचा. शक्य झाल्यास 'इंडिया टुडे', 'आउटलुक' यांसारखे एखादे इंग्रजी नियतकालिकही अवश्य पाहा. आपल्या आसपास घडत असलेल्या घडामोडी समजून घेणं; त्यांची कारणं-परिणाम यांची माहिती घेणं; हे प्रजासत्ताक दिनाच्या निमित्ताने सस्नेह तुमचा, आवर्जून करायला हवं.

तुम्हा सर्वांना संक्रांतीनिमित्त गोड शुभेच्छा ! पत्र लिहून तुम्हीही आपल्या नात्यातली गोडी वाढवणार ना !

(महेन्द्र सेठिया)

वारा सदैव गाई, स्वातंत्र्यगीत येथे। उत्तुंज पर्वतांचे, उन्नत सदैव माथे।।

२। 'दात मजबूत राखण्यासाठी दातांची नियमित निगा राखा'। प्रायोजक - डॉ. कीर्ती आपटे, येरवडा, पुणे ६ २६६८४२०१

हिवाळ्यात वाढणाऱ्या भाज्यांचे प्रकार इतर ऋतूतील भाज्यांच्या प्रकारापेक्षा सर्वात जास्त आहेत. हवेतली आर्द्रता पावसाळ्यापेक्षा कमी झाल्यामुळे हिवाळ्यात वाढणाऱ्या भाज्या बरेच दिवस टिकतात, ताज्या राहतात. हिवाळ्यामध्ये कोबी वर्गीय, कंदमूळ वर्गीय, शिंबी (शेंगा) वर्गीय व पालेभाज्या अशा सर्व प्रकारच्या भाज्यांची वाढ चांगली होते. आता या लेखातून या सर्वच भाज्यांविषयी जाणून घेऊया.

कोबीवर्गीय भाज्या

या भाज्यांचे मूळ स्थान भूमध्य समुद्राच्या आसपासच्या भागात असावे, असे शास्त्रज्ञांनी काही पुराव्यांनुसार म्हटले आहे. ह्या भाज्या भारतात अंदाजे इसवी सन १८५० मध्ये आल्या असाव्यात. कोबी हा 'मोहरीच्या' कुळातला आहे, त्याला उग्र दर्प येतो. कोबीचे तीन प्रकार आहेत- खोडकोबी, फुलकोबी (फ्लॉवर) आणि पानकोबी (आपण 'कोबी' म्हणून ज्याची भाजी करतो.) कोबीला वनस्पतिशास्त्राच्या परिभाषेत 'ब्रासिका ओलेरोशिया' म्हणतात. पानकोबीचे खोड अगदी आखूड असते. त्यावर पानं गुरफटून कोबीचा गड्डा तयार होतो. कोबीचा गड्डा, पानांचा रंग, आकार, वजनांवरून पानकोबीच्या वेगवेगळ्या जाती विकसित झालेल्या आहेत- हिरव्या पानांचा घट्ट गोल गड्डा; पानांचा चपटा गड्डा; उभट (शंकूच्या आकाराचे) गड्डे असलेल्या जाती; सॅव्हॉय प्रकार (यात पानं गडद हिरवी पण सुरकुतलेली असतात) आणि रेड कॅबेज (लाल/गडद पानं असलेली जात) इ. बाजारात गोल गड्ड्याच्या जातीला जास्त मागणी आहे. कोबीचा गड्डा घट्ट पानांनी लपेटलेला असेल तर त्याची प्रत चांगली मानतात. कोबीत 'अ' आणि 'क' जीवनसत्त्वे भरपूर प्रमाणात असतात. आपल्या शरीराच्या वाढीला लागणारी फॉस्फरस, पोटॅशियम, चुना, सल्फर, सोडियम, लोह अशी अनेक खनिजं असल्यामुळे कोबीचा आपल्या आहारात समावेश करायलाच पाहिजे. कोबी पचायला हलका पण सारक (पोट साफ व्हायला मदत करणारा) आहे. कोबी शिजवून खाण्यापेक्षा शक्यतो कच्चा खाल्ल्यास त्यातल्या सर्व घटकांचा आपल्याला लाभ

हिवाळा हा ऋतू तब्येती सुधारण्यासाठी चांगला ऋतू मानला जातो; तसाच तो खवय्यांचा ऋतू म्हणूनही ओळखला जातो. कारण हिवाळ्यात सर्वच प्रकारचा भाजीपाला उत्तम पिकतो, टवटवीत राहतो. पावभाजी, मटार उसळ, हरभऱ्याचे घाटे... तोंडाला पाणी सुटलं ना? चला तर मग हिवाळ्यातल्या या भाजीपाल्याविषयी माहिती मिळवूयात...

हिवाळी भाजीपाला

डॉ. कांचनगंगा गंधे

मिळतो. कोबीची भाजी, कोशिंबीर, पराठे, भजी असे अनेक पदार्थ करता येतात. आपण जो फ्लॉवर खातो तो म्हणजे त्या वनस्पतीचा 'फुलोरा' आहे. काही जणांना फ्लॉवरचा उग्र वास आवडत नाही. पण त्यात कोबीप्रमाणेच किंवा त्याहीपेक्षा जास्तच पोषक घटकद्रव्यं आहेत. प्रथिनं, मॅग्नेशियम, सोडियम, पोटॅशियम, फॉस्फरस, लोह विपुल प्रमाणात आहेत. फ्लॉवरचा रसा, फ्लॉवर बारीक चिरून त्यात आंबेहळद, आलं, गाजर, मटार घालून केलेलं लोणचं, फ्लॉवर-मटार करंज्या, फ्लॉवर वाफवून त्यावर 'चाट' मसाला टाकून हॉटेलात गरमागरम 'स्टार्टर' म्हणून तुम्ही खात असालच, हो ना?

नवलकोलची भाजी ही त्यात सल्फर असल्यामुळे थोडी उग्र लागते. नवलकोलमध्ये 'अ' आणि 'क'

धमन्यांमधले सळसळणारे रक्त पुकारे बिंदू। स्वातंत्र्यास्तव निर्धाराने करू बिंदूंचा सिंधू॥

। छात्र प्रबोधन'च्या सर्वांगीण प्रगतीस हार्दिक शुभेच्छा ! प्रायोजक - व्ही. व्ही. आर्किटेक्ट्स प्रा. लि., पुणे ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

पूर्वी 'भाजी'ला 'शाक' म्हणायचे! त्याचे सहा प्रकार सांगितलेले आहेत - पिकलेल्या भाज्या (Ripened Vegetables) पालेभाज्या (green leafy vegetables); कंदमुळं (tubers, rhizomes, bulbs); मुळं (roots); फुलं (flowers) आणि (शिबी, pods). ऋग्वेदात 'शाक' म्हणून प्रथम मान मिळाला तो कमळाच्या खोडाला (visa) आणि काकडीला (cucumber)! वेदामध्ये कमळाचे मूळ (Shaluka); दुधी भोपळा (alabu); शिंगाडा (saphaka) कारलं (karavella); अश्वबला (मेथीची एक जात); मोहाची फुलं यांचा उल्लेख 'शाक' म्हणून केलेला आहे. कमळाच्या मुळाची भाजी तर आर्य लोक पक्वान्न' समजत! ह्याशिवाय निरनिराळ्या वाड्मयामध्ये ब्राह्मी (मंडूकपर्णी); चाकवत पालक, काटेमाठ (मेघनाद), शतावरी, सरसू (मोहरी); पुनर्नवा अळूची पानं पिवळी तिळवण (vellai) अशा अनेक पालेभाज्यांचे उल्लेख आढळतात.

जीवनसत्त्वे आहेत. जमिनीलगत खोडाचा भाग फुगून गोल गड्ड्यासारखा होतो, तोच 'नवलकोल' ! खोडावर गाठ आल्यासारखी दिसते म्हणून त्याला हिंदी भाषेत 'गाठ गोभी' असेही म्हणतात.

कोबी, फ्लॉवर, नवलकोल ह्या वनस्पतींच्या 'फळांचा' आपण 'भाजी' म्हणून उपयोग करत नसलो तरी त्यांना आपण 'फळभाजी' म्हणतो!

कंदमूळ वर्गीय भाज्या

मुळा, बीट, गाजर ही झाडांची 'मुळं' आहेत. या झाडांच्या मुळांमध्ये अन्न साठवलं जातं आणि त्या मुळांचा आपण आपल्या आहारात समावेश करतो. ही मुळं स्वच्छ धुवून कच्चीच खाणं कधीही चांगलं.

आदिमानव, इतिहासपूर्व काळापासून मुळ्यांचा आहारात उपयोग करत होता, असे उल्लेख प्राचीन वाड्मयात आढळतात. चरकसंहितेमध्ये मुळ्यांच्या

भाजीचा प्रथम उल्लेख आढळतो. पूर्वी मुळ्याची एक जात अगदी उंदराच्या शेंपटीसारखी बारीक होती, तिला 'रॅट टेल्ड रॅडिश' म्हणत असत! खरं तर 'मुळा' वनस्पतीच्या सगळ्याच भागांची भाजी करता येते. मुळ्याच्या पानांची हरभऱ्याचे पीठ लावून किंवा नुसती परतून भाजी करता येते. या पानांमध्ये खनिजांचं प्रमाण; 'अ' आणि 'क' जीवनसत्त्वे भरपूर प्रमाणात आहेत. 'पांढरा मुळा' जो आपण कच्चाही खातो किंवा त्याची कोशिंबीर किंवा हरभऱ्याची डाळ घालून 'चुटका' ही करता येतो; त्यात चुना, फॉस्फरस, पोटॅशियम ही खनिजं असतात. ही आपल्या शरीराच्या वाढीला उपयोगी आहेत. मुळ्याला ज्या शेंगा येतात त्यांना 'डिंग्री' म्हणतात. याचीही भाजी करतात. मुळ्याला उग्र दर्प येत असला तरीही या सगळ्या पोषक द्रव्यांसाठी पंधरा दिवसांतून एकदा तरी तुम्ही खायला हवा.

'गाजर-मुळा ही जोडगोळीच म्हणावी लागेल! त्यावरचं गाणंही तुम्हाला आठवत असेल! डोळ्यांचं आरोग्य चांगलं राखण्यासाठी 'अ' जीवनसत्त्व असलेलं गाजर, त्याची कोशिंबीर, भाजी आणि गाजर हलवा खाल्ला पाहिजे. मुळा 'मोहरीच्या' कुळातला, तर गाजर 'कोथिंबीरीच्या' कुळातलं! गाजराला वनस्पतिशास्त्रात 'डॅकस् कॅरोटा' असं नाव आहे, तर मुळ्याला 'रॅफॅनस सटायव्हस'. गाजराचं मूळ स्थान आशिया भूमध्य समुद्रालगतच्या प्रदेशात असावं, कारण या भागात गाजराच्या वन्य जाती आढळतात. गाजराचा रंग केशरी किंवा नारिंगी असतो, कारण त्यात 'अॅन्थोसायनिन',

स्वराज्य झाले, सुराज्य होईल आम्ही आमुचे धनी। रोज चांगली कृती करोनी, जनता सुखवू झणी।।

४

। कै. दिनेश बळवंत बापट स्मरणार्थ । प्रायोजक - श्री. बळवंत गंगाधर बापट, अंधेरी

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

‘कॅरोटिन’ ही रंगद्रव्ये असतात. गाजरामध्ये अनेक पोषकद्रव्यं असल्यामुळे गाजराचा आपल्या आहारात समावेश करायलाच पाहिजे.

मुळा-गाजराप्रमाणेच हिवाळ्यात ‘बीट-रूट’ही जास्त गोड आणि स्वादिष्ट लागते. ‘बीट-रूट’ पासून साखर तयार करतात. बिटाच्या चकत्या कापल्या की त्यात एक आड एक गडद आणि फिक्या रंगाची लाल-जांभळट गोलाकार कडी दिसतात. कशी काय बनली असतील ही कडी? ह्या कड्यांमध्ये वेगवेगळ्या पेशी आहेत, काहींमध्ये अन्न साठवलेलं असतं, तर काही ‘बीट रूट’ला आधार देण्यासाठी असतात. ह्यातल्या कोणत्या पेशी जास्त प्रमाणात आहेत, ते तुम्हाला बघता येईल. त्यासाठी बिटाचा एक पातळ छेद (Section) घेऊन तो काचपट्टीवर (Slide) ठेवून सूक्ष्मदर्शकाखाली बघावं लागेल! मुळा अन् गाजराचेही पातळ छेद घ्या आणि तेही पाहा सूक्ष्मदर्शकाखाली! पेशींमध्ये काय फरक जाणवतो ते पहा, त्याची वहीत नोंद करा! बिटामध्ये ‘अॅन्थोसायनिन’ असल्यामुळे ते रंगीत दिसते! बिटामध्ये लोह, फॉस्फरस, चुना, सोडियम, पोटॅशियम आणि ‘क’ जीवनसत्त्व असल्यामुळे शरीराच्या वाढीला विशेषतः ज्यांचे रक्तातले ‘हिमोग्लोबिन’चे प्रमाण कमी झाले असेल त्यांनी बीट रोज खायला पाहिजे. बिटाच्या पाल्याची भाजीही अतिशय रुचकर लागते. बऱ्याच हर्बल लिपस्टीक मध्ये बीट वापरतात.

शिबी (शेंगा) वर्गीय भाज्या

हिवाळ्यात बऱ्याच ‘शेंगा भाज्या’ बाजारात येतात. घेवड्याचे निरनिराळे प्रकार हिवाळ्यात येतात. सफेद घेवडा, निळा घेवडा, बाजीराव घेवडा, चौधारी घेवडा यांसारख्या अनेक जाती आहेत. घेवड्याचे वनस्पतिशास्त्रातले नाव आहे ‘डॉलीकस लॅब लॅब’. ‘डॉलीकस’ ह्या ग्रीक शब्दाचा अर्थ आहे लांब शेंगा. ‘लॅब लॅब’ हा अरबी शब्द आहे. ह्याच्या शेंगा वाळल्या की त्याचा आवाज खुळखुळणारा (लॅब लॅब) येतो. यात प्रथिनं भरपूर प्रमाणात असल्यामुळे सर्व जातींच्या घेवड्याच्या शेंगांची भाजी हिवाळ्यात खाल्ली पाहिजे. सर्व घेवड्याच्या जातींचे वेल असतात. या वेळींच्या

वाढीसाठी आधार द्यावा लागतो. काही घेवड्यांच्या प्रकाराची शेंगेच्या टरफलासकट भाजी करतात तर काहींची आतल्या बियांची भाजी/उसळ करतात. ‘डबल बी’चाही वेल निळ्या घेवड्यासारखा दिसतो. शेंग आणि दाणे चपटे पण टपोरे असतात. दाण्यांचा रंग आमसुली अन् त्यावर पांढऱ्या रेघा असतात, म्हणून ‘डबल बी’ ला ‘वाघ्या घेवडा’ असेही काही ठिकाणी म्हणतात.

वाल आणि पावटा ह्यांच्या शेंगाही हिवाळ्यातच येतात. भात खाचराच्या कडेकडेनी थोडासा उंचवटा करून पावसाळ्यातच वाल, पावट्याचे वेल लावतात. हवेतला नत्र शोषून घेण्याचे काम ह्या वनस्पती करत असल्यामुळे भाताच्या वाढीला हे पसरणारे वेल मदत करतात. घेवड्यापेक्षा वाल, पावटा पौष्टिक आहे. कारण यात प्रथिनांचं प्रमाण जास्त आहे. याशिवाय मॅनेशियम, पोटॅशियम, फॉस्फरस, चुना, लोह, ‘अ’, ‘ब’, ‘क’ जीवनसत्त्वे भरपूर प्रमाणात असतात. परंतु ह्या दोन्ही शेंगा पचायला कठीण असतात. पानं, खोड आणि शेंगावर तेलकट द्रव्यं असल्यामुळे ह्या शेंगांना विशिष्ट प्रकारचा वास येतो. पावट्याला ‘कडवे वाल’ असेही म्हणतात.

मटार ही शेंग वर्गीय भाजी जवळ जवळ सगळ्यांनाच आवडते. ख्रिस्त पूर्व ७००० मध्ये मटाराची लागवड केली जायची! मटाराचे वेल पावसाळ्यात, हिवाळ्यात उगवतात. हिवाळ्यातल्या मटार-दाण्यांना

स्वातंत्र्याचे करण्या रक्षण । सामर्थ्याचे करू संवर्धन ।।

। चांगल्या कामांना निर्भय होऊन पाठिंबा द्या । प्रायोजक - डॉ. विनायक देसूरकर, पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

५

विशेष चव असते; म्हणूनच हिवाळ्यातल्या दाण्यांवर विशिष्ट प्रक्रिया करून फ्रीजमध्ये ठेवल्यास मटारचे दाणे वर्षभर टिकतात. हेच ते 'फ्रोझन मटार' !

याशिवाय हिवाळ्यात **तुरीच्या** आणि **चवळीच्याही** शेंगा येतात. त्या उकडून मीठ घालून अतिशय रुचकर लागतात! यातही प्रथिनं भरपूर प्रमाणात असतात. वनस्पतिशास्त्रात मटाराला 'पायसम् सटायव्हस्'; तुरीला 'कजानस् कजान' आणि चवळीला 'व्हिगना कॅटजंग' म्हणतात.

हिवाळ्यामध्ये हिरवागार '**हरभरा**' ही बाजारात येतो. ह्याची कोवळी फळं (शेंगा) अगदीच छोट्या असल्यामुळे त्याला '**घाटे**' म्हणतात. हरभऱ्याला इंग्रजीत 'चीकपी' तर वनस्पतिशास्त्रात 'सायसर एरिथ्रोन्शियम्' म्हणतात. हरभऱ्याचे झाड फूट-दोन फूट वाढते. थंडीच्या दिवसात धुकं पडलं की ह्या झाडावर पातळ, मुलायम, पांढरं फडकं पसरतात. धुकं कमी झालं की ह्या फडक्यावर एक प्रकारचा आंबूस द्राव गोळा होतो, त्याला 'हरभऱ्याची आंब' म्हणतात. ही अतिशय औषधी आहे. ह्यामुळे पचन सुधारते. वांट्या, जुलाब किंवा अतिसार झाला तर ही 'आंब' कोमट पाण्यातून घेतल्यास निश्चितच फायदा होतो.

ह्या सर्वच 'शेंग वर्गीय' भाज्यांच्या मुळांवर जमिनीतला, हवेतला नत्र शोषून घेण्यासाठी बॅक्टेरियांची वस्ती असते. ह्यांचा उपयोग वनस्पतींना होतोच शिवाय जमीनही सुपीक होते. शेंगा येऊन गेल्यावर फक्त

जमिनीवरचे वेल कापतात; पण मुळं जमिनीतच ठेवतात, त्याचा फायदा दुसऱ्या पिकांनाही होतो.

पालेभाज्या

हिवाळ्यात विशेष करून पालक, मेथी, लेट्यूस/ सॅलडची पाने, चाकवत, आंबट चुका, मोहरी, शेषू, करडई, कोथिंबीर ह्या पालेभाज्या जास्त रुचकर लागतात. ह्यात खनिजं, क्षार आणि जीवनसत्त्वं मोठ्या प्रमाणात असतात. पालेभाज्या 'सारक' असल्यामुळे त्याचा आहारात समावेश किती प्रमाणात करायचा हे आपणच ठरवायला पाहिजे. पालेभाज्यांमध्ये 'अ' आणि 'क' जीवनसत्त्वं भरपूर प्रमाणात असतात, याशिवाय 'ब' जीवनसत्त्वंही पुरेशा प्रमाणात आढळते. ह्या पालेभाज्यांमध्येही वेगवेगळ्या जाती तयार केलेल्या आहेत. **मेथी**मध्ये दोन जाती आहेत - एक कस्तुरी मेथी (पानं लहान, गोल आणि अतिशय स्वादिष्ट) आणि दुसरी आपण नेहमी ज्याची भाजी करून खातो ती जात! **पालक** ही पालेभाजी अतिशय पौष्टिक आहे, ती शिजवून किंवा परतून किंवा पालकाचे सूप बनवून पितात. '**लेट्यूस**'ची पानं अतिशय कोवळी आणि लुसलुशीत असल्यामुळे ती 'सॅलड डिश' मध्ये आवर्जून ठेवलेली असतात. कच्च्या पानांमध्ये 'अ' आणि 'क' जीवनसत्त्वे आहेत.

हल्लीच्या आहारशास्त्रामध्ये तुम्ही 'रफेज्' (तंतूमय पदार्थ) हा शब्द नक्कीच ऐकला असेल. 'जितकं 'रफेज्' जास्त खाल तेवढे तुमचे पोट साफ राहिल आणि तुमचं आरोग्य सुधारेल' या आशयाची वाक्यं तर पदोपदी ऐकत असाल! पालेभाज्यांमध्ये 'रफेज्'चे प्रमाण जास्त असल्यामुळे पालेभाज्यांचा समावेश आपल्या आहारात शक्यतो रोज करायलाच हवा!

एकंदरीत काय, आपलं आरोग्य चांगलं राखायचं असेल तर सर्व प्रकारच्या फळभाज्या, पालेभाज्या, कंद आणि मूळभाज्यांचा समावेश आपल्या रोजच्या आहारात केलाच पाहिजे!

डॉ. कांचनगंगा गंधे

४१/६६७, लोकमान्यनगर, पुणे 411030

kanchan.gandhe@gmail.com

राष्ट्रसेवा हाच नारा, एकतेचा घोष करा। विझलेल्या मनामना, चैतन्याचा जोष भरा।।

६

। शोधा... www.biography.com (थोरांची चरित्रे एका क्लिकवर)। प्रायोजक- श्री. अजित भिडे (इव्हेंट मॅनेजर) पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पोष, शके १९३२ ॥

अक्षय, अखिल, अमेय, अवनी आणि अपूर्वा यांचं वैशिष्ट्य म्हणजे हे पाचही जण जवळजवळ समवयस्क होते. सर्वजण एकाच शाळेत शिकत होते. पाचही जण 'आनंद-आशा' या सोसायटीत राहायचे आणि पाचही जण एकमेकांचे जिवलग मित्र होते. म्हणजे त्यांच्यात कुरबुरी नव्हत्या असे नाही. विशेषतः अक्षय आणि अवनी सख्खी भावंडे असल्यामुळे जास्तच भांडत; पण ते तेवढ्यापुरतंच. परत आपले पाचही जण एकत्रच असत. हे पाचजण काय उद्योग करतील या भीतीने त्या सर्वांचे आईवडील कायम धास्तावलेले असत. या दोस्तांची किरकोळ पडझड चालायचीच. आपापसात खूप मस्ती चालायची. भांडण मात्र किरकोळच. त्यामुळे त्यांच्या मैत्रीत कधीच संकट यायचे नाही.

एके दिवशी अक्षयच्या वर्गावर चित्रकलेच्या आगोटे मॅडमचा शेवटचा तास सुरू होता. एखाद्या व्यक्तीचे चित्र कसे काढायचे, अवयवांचे प्रमाण कसे साधायचे, पेन्सिल डोळ्यासमोर धरून अंदाज कसा घ्यायचा हे सगळे त्या मोठ्या तन्मयतेने शिकवत होत्या. आज अक्षयचे मात्र तिकडे अजिबात लक्ष लागत नव्हते. चाळा म्हणून त्याने वहीत रेखाटन करायला सुरुवात केली. त्याच्याही नकळत त्याने आगोटे

मॅडमचे स्केच काढले; पण अक्षयची चित्रकला कितीही कौतुकास्पद असली तरी वहीवरच्या आगोटे मॅडम खऱ्यापेक्षा बऱ्याच भयानक उतरल्या होत्या. त्यांचे पुढचे दोन दात 'बग्नबनी' सारखे फारोळे आले होते. डोळे डोक्यात हातोडा बसलेल्या 'टॉम' सारखे वरखाली झाले होते आणि चित्रातल्या आगोटे मॅडमनी चक्क दोन वेण्या घालून त्या पुढे घेतल्या होत्या. अक्षयच्या वहीतले स्केच पाहून शेजारचा विशाल तोंड दाबून हसू लागला. त्यामुळे तो गदगदू लागला. त्यामुळे त्याच्या शेजारच्या जाड्या जानोश्याला धक्के बसून तो हलायला लागला.

शेवटी विशालच्या दाबलेल्या तोंडातून सोड्याच्या बाटलीचे बूच उघडल्यावर येतो तसा आवाज झाला आणि त्याचे हसू फसकन बाहेर पडले. सगळा वर्ग त्याच्याकडे पाहू लागला. त्याच्या नुसत्या हसण्यामुळे कित्येकांना हसू फुटले.

“हं, विशाल कोकाटे, काय झालं तुला हसायला?” मॅडमनी टेबलावर पट्टी आपटत विचारलं. तो बिचारा गप्प उभा राहिला.

“जानोसे, तू सांग, विशाल का हसतोय?” जानोसेही उभा राहिला. अक्षयने चित्र काढल्येय वगैरे सांगण्याची दोघांचीही हिंमत होईना. इकडे चुळबूळ नको

पाच 'अं'ची अवकलहशारी

मनीषा जोशी

म्हणून अक्षय चुपचाप बसून राहिला. दोनदा विचारूनही दोघे काहीच बोलेनात. तेव्हा मॅडम उठून त्यांच्या बाकापाशी येऊ लागल्या. अक्षय गडबडीने वही लपवायला गेला. पण त्या गडबडीत तीही नेमकी बेंचखाली पडली आणि शेवटी ती आगोटे मॅडमच्या हातीही पडली. त्यावरचे चित्र पाहून त्या खऱ्याच दात आणखी पुढे आल्यासारख्या वाटू लागल्या, रागाने त्यांची बुबुळे वरखाली होऊ लागली आणि आता त्यांचा अंबाडा सुटून त्याच्या दोन वेण्या होणार की काय, असा अक्षयला भास होऊ लागला. वटारलेल्या डोळ्यांनी तिघांकडे बघत त्यांनी वहीचे पहिले पान उघडले.

“हं, अक्षय गुप्ते, ही तुझी चित्रकला...” त्यांनी सुरुवात केली. तोच शाळा सुटल्याची

कारगीलमधला बर्फ जेव्हा, भिजला तुमच्या रक्ताने। लहरला तिरंगा तेव्हा, सजला तुमच्या शौर्याने॥

। दिनविशेष... १५ जानेवारी - राष्ट्रीय सेना दिन। प्रायोजक - श्री. निखिल रामचंद्र कात्रे, डोंबिवली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

७

घंटा झाली. मुले अभावितपणे जोरात ओरडली तशा त्या आणिकच चिडल्या. त्यांनी अक्षयला दुपारची शाळा भरेपर्यंत वही पाठीवर ठेवून ओणव्याने उभं राहण्याची शिक्षा केली आणि जांगडे शिपायाला त्याच्यावर लक्ष ठेवायला सांगून त्या टीचर्स रूममध्ये गेल्या.

शाळा सुटून पाच मिनिटं झाली तरी अक्षय ठरल्याजागी आला नाही; तेव्हा अखिल, अमेय, अवनी, अपूर्वा त्याच्या वर्गाकडे निघाले. वाटेत भेटलेल्या विशाल आणि जाड्या जानोशाने वर्गातला प्रसंग त्यांना तिखटमीठ लावून सांगितला. त्यामुळे वर्गाबाहेर ओणव्या अक्षयला पाहताच अवनी चिडक्या सुरात ओरडली,

“काय रे दादा, तुझं हे नेहमीचंच. आता दुपारची शाळा भरेपर्यंत आम्ही बसतो इथेच कोकलत.” पण खरे तर आज तिचे पोट जरा दुखत होते. शेवटी अखिल, अपूर्वा आणि अवनी यांनी घरी जायचे असे ठरले. अक्षय तर ओणव्यानेच ‘अमेय, तूसुद्धा जा’, असं सांगत होता. पण अमेय म्हणाला,

“नको, मी थांबतो.”

दुपारची शाळा भरल्याची घंटी झाली तेव्हाच जांगडेने अक्षयला उभे राहू दिले. तो बिचारा सरळ उभा राहून जरा पाठीला ताठ करतोय, तोवर प्रार्थना सुरू

झाली. प्रार्थना संपल्यावर अक्षय अमेयला म्हणाला,

“थांब जरा. वही मॅडमनी जप्त केलीय. ती घेऊन येतो.” टीचर्स रूममध्ये आगोटे मॅडमनी अक्षयला छोटेसे लेक्चर दिले आणि, ‘पुन्हा असं करू नकोस’, असं सांगून वही दिली. शेवटी अक्षय आणि अमेय शाळेतून बाहेर पडले.

अक्षयला अजूनही वर्गात उडालेल्या धमालीचे हसू येत होते. इतक्यात, कुठून कोण जाणे, त्यांच्यापुढे एक विचित्र इसम येऊन उभा राहिला. त्याचे गाल खप्पड होते आणि त्यावर दाढीचे खुंट उगवले होते. कपडे मळके, मध्यम उंची, डोळ्यातले भिन्ने भाव असा तो माणूस’, टिळक चौक येन्न, टिळक चौक येन्न,’ एवढेच बोलत होता.

“काका, ये रस्ता है नं, सीधा टिळक चौककोच जाता है. तुम इस के उपरसे सरळ जाव,” असे अक्षयने सांगितले; पण त्याला काहीच कळले नसावे. आता तो अक्षयच्या शर्टाचे टोक धरून ‘टिळक चौक येन्न, टिळक चौक’ करू लागला, तेव्हा अक्षयला त्याची दया आली.

“चल, याला जाधव गल्लीतून शॉर्टकटने टिळक चौकात सोडूया,” तो अमेयला म्हणाला.

दोन पावले टाकताच अमेय एकाएकी थांबला आणि अक्षयला म्हणाला, “अक्षय, तू या

कानड्याला टिळकचौकात सोड आणि गोण्याच्या दुकानाजवळ उभा रहा. मी शेते बुक स्टोअर मधून ‘पर्यावरणाचा व्यवसाय’ घेऊन येतो. उद्या शाळेत व्यवसाय नेला नाही तर शिंगे मॅडम तुझ्यासारखीच माझी वाट लावतील.”

गोण्याचे खरे नाव ‘चांदीमल हस्तीमल’ होते, पण ते आता त्याला स्वतःलाही आठवले नसते इतका तो ‘गोण्या’ या नावाने शाळेत फेमस झाला होता. अक्षय आणि तो अनोळखी माणूस जाधव गल्लीत शिरले आणि त्या माणसाने शर्टाच्या खिशात हात घालून एक चुगळलेली चिट्ठी बाहेर काढली. त्यावर बहुतेक त्याला जिथे जायचे होते तिथला पत्ता लिहिलेला असावा. त्याने अक्षयला ती चिट्ठी वाचायला दिली.

अक्षयने ती चिट्ठी पाहिली मात्र – अचानक त्याचे डोके सुन्न झाले. त्याला डोळ्यांपुढे वर्तुळे दिसू लागली. कानड्या त्याच्या त्या खप्पड गालात थोडासा हसला. का ते माहीत नाही; पण तो मागे वळला आणि उलट दिशेने चालू लागला. अक्षयही वळला आणि कानड्याच्या मागोमाग चालू लागला – शब्दही न बोलता. कानड्या अक्षयला भूल घालून पळवून नेत होता...

पर्यावरणाचा व्यवसाय मिळवून

समाजापुढे ग्राम आहे, ग्रामापुढे देश आहे। देशामिळोनी ब्रह्मांड आहे, गती गतीने जवळ ते ॥

④ दिनविशेष... १२ जानेवारी - राष्ट्रीय युवक दिन (विवेकानंद जयंती) प्रायोजक - श्री. अच्युत श्रीपाद दामले, सांगली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

अमेय चौकात गोण्याच्या दुकानाजवळ आला तेव्हा अक्षय तिथे नाही हे पाहून त्याला आश्चर्यच वाटले. 'अरे, काय आहे तरी काय? हा तर शॉर्टकटने येणार होता. मला टांग मारून घरीबिरी गेला की काय सरळ!' असे त्याला एकदा वाटले. पण अक्षय असे करणारच नाही याची त्याला शंभर टक्के खात्री होती. दुकानात गोण्या तोंड हलवत बसला होता. शाळेतून सरळ घरी न जाता गोण्या थोडा वेळ दुकानात बसे. एखादे चॉकलेट, चार-दोन दाणे किंवा विकायला ठेवलेले वेफर्स यातले काहीतरी रामजीने हातावर ठेवले की, मगच

तो घरी जात असे. आज दुकानासमोर अमेयला पाहून त्याने भुवया उंचावल्या.

“गोण्या, अक्षय गेला का रे इथून?” अमेयने विचारले.

“नाय बा. मी इथे बसल्यापासून अवनी, अपूर्वा आणि अखिल दिसले. आता तू दिसतोयस. अक्षय काही दिसला नाही; पण आज तुम्ही वेगवेगळे कसे? भांडलाबिंडलात की काय?” गोण्याने हसत विचारले. अक्षयने नुसतीच नकारार्थी मान हलवली. बोलला काहीच नाही.

गोण्याने अवनी, अपूर्वाला बघितलंय, म्हणजे तो बराच वेळ इथे बसलाय. आणि तरी त्याने

अक्षयला पाहिलं नाही? काय भानगड आहे? हा अक्षय गेला तरी कुठे? अमेयने तोंड फिरवले आणि टिळकचौकातून तो जाधवगल्लीत शिरला.

शाळेकडच्या रस्त्यावर गल्लीतून बाहेर पडेपर्यंतही जेव्हा अक्षय दिसला नाही तेव्हा मात्र अमेय चांगलाच चक्रावला. शेवटी तो पुन्हा एकदा सरळ रस्त्याने जाऊन घरी पोहोचला. तेव्हा पावणेदोन वाजत आले होते. त्याने घराचे कुलूप उघडले, दप्तर सोफ्यावर टाकले आणि प्रथम अक्षयकडे फोन लावला.

पोट दुखतंय म्हणून भाजी-पोळी न खाता नुसताच थोडा

बलिदानांच्या ज्योतींमधुनी स्वातंत्र्याची पहाट झाली। परवशतेच्या तिमिरामधुनी मांगल्याची प्रभा हासली ॥

प्रायोजक - स्टॅटफिल्ड इन्व्हीपमेंट प्रा. लि., पिरंगुट, पुणे ४१२१११

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

भात खाऊन अवनी टी.व्ही. पहात जाजमावर लोळत होती.

“हॅलो” फोन उचलून ती म्हणाली.

“हॅलो अवनी, अक्षय आला का घरी?” अमेयने विचारले.

“नाही अजून. आणि तूच तर त्याच्याबरोबर थांबला होतास ना! मग तुझ्याबरोबर नाहीये का तो?” अवनीने विचारले.

“माझ्याबरोबरच होता गं. पण वाटेत एका माणसाला पत्ता दाखवायला गेला होता तो. आणि मी व्यवसाय आणायला गेलो होतो. येईलच तो एवढ्यात.”

अमेयने अवनीला थोडक्यात सांगितले. पण तो स्वतःच चांगलाच बुचकळ्यात पडला. त्याने लगेच अखिलला फोन लावला आणि ‘अपूर्वाला घेऊन लगेच ये’ असे सांगितले. अक्षय, अवनी त्याच्याकडे असतील असे समजून अखिल अपूर्वाला घेऊन आला आणि अमेयला एकट्याला बघून म्हणाला, “हे काय, आपण तिघंच? गुप्ते बंधू-भगिनी कुठेयत?”

“तीच तर भानगड आहे यार,” असे म्हणत अमेयने घडलेला प्रकार थोडक्यात सांगितला.

“तो कानड्या मला गडबड वाटतोय रे. नाहीतर असा कसा अक्षय येणार नाही? गोण्याच काय, रामजीनंसुद्धा सांगितलं,

अक्षय जाताना दिसला नाही म्हणून. अरे, जाधवगल्लीत अक्षय कानड्याबरोबर शिरलेला मी स्वतः पाहिलाय. तो टिळकचौकात बाहेरच पडला नाही हे कसं काय? मी अवनीला ‘येईलच तो एवढ्यात,’ असं सांगितलंय. पण मला वाटतं आपण तिघांनी त्याला शोधायला जावं. मला काही त्याशिवाय जेवण जाणार नाही,” अमेय म्हणाला.

“आपण तिघंच?” अपूर्वांनी विचारले.

“हो, तिघंच! आधीच अवनीचं पोट दुखतंय. तिला घरीच राहू दे.” अमेय म्हणाला.

“ठीक है यार. पण आपण बिल्डिंगमधून निघेपर्यंत अक्षय गेटपर्यंत आलाही असेल,” असे म्हणत अखिल उठला. नाहीतरी तो ‘टेन्शन दूर करणारा’ म्हणून प्रसिद्ध होताच. त्याच्या अशा बोलण्याने अमेय-अपूर्वालाही थोडासा हरूप आला. ते तिघे निघाले; पण गेटपाशीच काय, टिळकचौक आला तरी अक्षय दिसला नाही तेव्हा ते बुचकळ्यात पडले. गोण्याच्या दुकानाचेही शटर आता डाऊन झाले होते. दुपारी डबा खाऊन रामजी थोडा वेळ दुकानातच आडवा होत असे.

आता काय करावे, या विचारात तिघे गोण्याच्या दुकानापाशीच थंबकले. शेवटी

अपूर्वा म्हणाली, “आधी आपण अवनीला फोन करूया.”

“थांब जरा,” अखिल म्हणाला, “मी बोलतो.” त्याला जरा मुद्देसूद आणि टॅक्टफुली बोलता येत असे. गोण्याच्या दुकानाबाहेर लावलेल्या फोनच्या डब्यात रुपया टाकून त्याने अवनीला फोन लावला.

“हॅलो अवनी, अक्षय आलाय का?” पलीकडून फोन उचलताच त्याने विचारले.

“नाही अजून. असा कसा हा दादा. कोणालाही न सांगता कुठे गेला हा? मला भीती वाटत्येय रे. मघाशी अमेयचा फोन होता...”

“थांब जरा,” अखिलने अवनीला मध्येच थांबवले. एका रुपयात त्याला बोलणे संपवायचे होते.

“हे बघ, अमेय माझ्याबरोबरच आहे. अक्षय वाटेत लंब्याताडच्या घरी गेलाय का ते आम्ही बघून येतो. तू घाबरू नकोस आणि घरीच थांब. आम्ही तुला फोन करू.” असे म्हणून अखिलने फोन ठेवूनच दिला.

नितेश ताडगोळे जरासा बुटकाच होता. पण त्याच्या आडनावात ‘ताड’ असल्याने त्याचे नाव ‘लंब्याताड’ पडले होते. अर्थात अक्षय लंब्याकडे जाणार नाही हे अखिलला माहीत होते. कालच त्या दोघांची थोडीशी ‘झाली’ होती. ‘आता

स्वराज्याचे सुराज्य करणे, हेच आपुले ध्येय। कुणी न राहिल गरीब उपेक्षित, हेच खरे श्रेय ॥

१०

। अभिमानास्पद... प्रिय जी. ए. सन्मान - ज्येष्ठ कवी ग्रेस । प्रायोजक - श्री. चिंतामणी बने, डॉबिवली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

काय?’ पुन्हा तिघे एकमेकांकडे पाहू लागले. शेवटी याहीवेळी अपूर्वाच आधी बोलली.

“हे पहा,” ती म्हणाली, “समजा कानड्याने अक्षयला काही केले असेलच,” ‘पळवून नेले असेल’ असे काही तिच्याच्याने म्हणवेना,

“तर पन्नास टक्के तरी तो त्याला उलट दिशेला घेऊन गेला असेल.”

“म्हणजे टेकडीवर?” अमेय आणि अखिलने एकदमच विचारले. शाळेच्या विरुद्ध दिशेला असलेली टेकडी जराशी गावाबाहेरच वाटायची. पण या मुलांचं ते खेळण्याचं आवडतं ठिकाण होतं. ‘जाऊन पाहूया तरी.’ असे तिघानुमते ठरले. पण ते ठरण्यापूर्वीच त्यांची पावले टेकडीच्या दिशेने चालू लागली होती.

अक्षयला पाठीशी घालून कानड्या खरे तर टेकडीवरच आला होता. टेकडीच्या पलीकडच्या उतारावर थोडीशी झोपडपट्टीसारखी वस्ती झाली होती. ते लोक एके ठिकाणी खूपच घाण करत असत. त्यामुळे ती बाजू टेकडीवर खेळायला येणारी मुले वगळत असत. त्या घाणीच्याही पलीकडे त्या टेकडीवर जमिनीतूनच उगवलेली एक प्रचंड शिळा होती. आणि त्या शिळेच्या मागच्या बाजूला एखादी छोटीशी गुहा वाटावी

अशी एक कपार होती. एरवी अक्षयने तिथे पायही घातला नसता. पण भुलीच्या अंमलाखाली कानड्याच्या मागोमाग तो मुकाट त्या कपारीत आला होता. आपण कुठे आहोत याचा त्याला मुळीच पत्ता नव्हता. त्या कपारीच्या कोपऱ्यात, तोंडात बोळा कोंबलेला, हात-पाय बांधलेला एक छोटासा मुलगा पडला होता. त्याचे चिमुकले दप्तर उचकटून पडले होते. त्याच्या शेजारी पांढऱ्या दाढीमिशा आणि भगवी कफनीवाला एक बुवा उभा होता.

“किती येळ लावला रं काळ्या तू.” कानड्या येताच तो बुवा त्याच्यावर खेकसला.

“आरं, दुसरंबी गिन्हाईक धिऊन आलो न्हवं का. जरा रस्ता तरी सुनसान व्हायला नगं व्हय. काय भरल्या रस्त्यातनं पोरगं उचलू का काय?” काळ्या ऊर्फ कानड्या खिदळला.

अक्षय कपारीत शिरताच कफनीवाल्या बुवानं त्याचं दप्तर काढून घेतलं. काळ्यानं त्याच्या पॅटचे खिसे चाचपून त्यातला रूमाल बाहेर काढला आणि त्याचा बोळा त्याच्याच तोंडात कोंबत आपल्याजवळची चिकटपट्टी त्यावर लावून टाकली. मग त्याने अक्षयचे हात खुर्चीच्या मागे घेऊन बांधले आणि दोन्ही पाय एकमेकांना बांधले. एवढं कृत्य उरकल्यावर

तो आपल्या जोडीदाराकडे पाहून ‘खिक’करून हसला आणि म्हणाला, “काय भ्येटलं रे बाळ्या ह्याच्या पाकिटातून?”

“काय बी नाय. फोन नंबर घावतोय का ते बघतोय.” काळ्या मखवपणे म्हणाला. एव्हाना त्याने तीन वह्या उचकटून बाजूला टाकल्या होत्या आणि चौथ्या वहीला हात घातला होता.

“भ्येटला रं भ्येटला. फोन नंबर भ्येटला”, एक दुष्ट हसू हसत तो म्हणाला, “आयला काळ्या, मोबाईल नंबर हाय रं. आई नोकरी करती वाटतं याची.”

“आपल्याला काय, चांगलंच हाय. आपण दाम दुप्पट मागू.” काळ्या म्हणाला.

“लई भूक लागली रं बाळ्या. आता खाली जाऊन जरा जेवानबिवाण करू, अन् मंग फोन करू या थोरल्याच्या आईला.” बाळ्यालाही भूक लागलीच होती. दोन्ही मुलांचा बंदोबस्त पक्का जाम आहे याची त्यांनी पुन्हा एकदा खात्री केली आणि ते पलीकडच्या बाजूने टेकडी उतरू लागले. अक्षयला कसलाही पत्ता नव्हता....

क्रमशः

(कथेचा उत्तरार्ध पुढील अंकात.)

मनीषा जोशी

१०९, अलिशान रेसिडेन्सी,
वायलेनगर, कल्याण (प.)

स्वातंत्र्याचे वारे, इवास खुले सारे। गगनभरारी आकांक्षेला, पंख होती मोकळे।।

। दिनविशेष... ३० जानेवारी - हुतात्मा दिन (म. गांधी स्मृतिदिन)। प्रायोजक - श्री. विद्याधर सहस्रबुद्धे, अंधेरी ११

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

कर्मयोगिनी भगिनी निवेदिता लेखांक - ३

हिंदू मन-मन समजून घेण्यासाठी निवेदितांचे प्रयत्न

डॉ. सौ. सुरुचि पांडे

२८ जानेवारी १८९८ यादिवशी निवेदिता इंग्लंड सोडून भारतात आल्या. एका पर्यटकाच्या दृष्टिकोनातून भारत पाहायला किंवा एखाद्या विदेशी प्रवाशाच्या दैनंदिनीतील भारत टिपून ठेवण्यासाठी त्या भारतात निश्चितच आलेल्या नव्हत्या. तर स्वामी विवेकानंदांच्या आदर्शानुसार भारतात त्यांना काम करायचं होतं. या देशात काम करण्यासाठी या देशाचं सांस्कृतिक, धार्मिक आणि ऐतिहासिक अंतरंग समजून घेणं गरजेचं होतं. स्वामीजींकडून तसं त्यांचं प्रशिक्षण सुरूही झालं होतं. निवेदितांबरोबर अन्य विदेशी महिलाही होत्या; पण निवेदितांचं वैशिष्ट्य हे की, स्वामीजींकडून ग्रहण केलेलं सारं ज्ञान त्यांच्या समर्थ लेखणीतून त्यांनी साऱ्यांकरिता लिहून ठेवलं. स्वामीजींच्या व्यक्तिमत्त्वातील विलक्षण असे बौद्धिक पैलू त्यांच्या लिखाणातून पाश्चात्य आणि पौरात्य वाचकांपर्यंत पोहोचले. आपल्यासारख्या पुढच्या पिढ्यांसाठीही हे एक धन मिळालेलं आहे. स्वामीजींच्याच राष्ट्रविषयक विचारांचा एक स्रोत निवेदितांनी पुढे नेऊन स्वातंत्र्य चळवळीच्या कालखंडात राष्ट्रीय जागरणात महत्त्वाचं काम केलं.

२२ फेब्रुवारी १८९८ यादिवशी श्री रामकृष्णांच्या

जन्मतिथीचा उत्सव होता. सार्वजनिक उत्सव २७ फेब्रुवारीला साजरा करण्यात आला. या कार्यक्रमाला निवेदिता आणि कु. म्यूलर उपस्थित राहणार होत्या. तिथं जाण्याआधी दक्षिणेश्वरला जाऊन श्री रामकृष्णांचं निवासस्थान पाहावं, अशी त्यांना इच्छा होती. सुरुवातीला या विदेशी महिलांना तेथील मंदिराच्या अंतर्भागात जायला अटकाव करण्यात आला. पण थोड्या वादविवादानंतर त्यांना परवानगी मिळाली. श्री रामकृष्ण ज्या खोलीत राहायचे तिथं प्रवेश केल्यानंतर निवेदितांच्या डोळ्यांतून आसवं घळघळू लागली. मन अपार शांतीनं भरून गेलं. स्वामीजींच्या अंतर्दामी वसत असलेल्या ठाकुरांना-म्हणजे श्री रामकृष्णांना पाहायचं भाग्य काही निवेदितांना मिळालेलं नव्हतं. कारण त्या भारतात आल्या त्याआधी बारा वर्षे ठाकुरांनी देहत्याग केलेला होता. पण मुलांनो, खरं तर एखाद्या व्यक्तीनं घालून दिलेले आदर्श, त्या व्यक्तीचं पवित्र जीवन यांना जर अनुसरायचा प्रयत्न केला ना, तर त्या व्यक्तीच्या सहवासात आपण सतत राहायला लागतो. मानसिक, बौद्धिक, आंतरिक पातळीवर उत्कटता असेल ना तर काळाचं बंधनही उरत नसतं. निवेदितांचं तसंच होतं. म्हणून तर श्री रामकृष्णांच्या खोलीत शिरल्यावर त्यांना भरून आलं. 'अ व्हिजीट टू दक्षिणेश्वर' (दक्षिणेश्वरला भेट) या नावाचं एक छोटेखानी पद्य त्यांनी लिहिलं आहे. अतिशय तरलतेनं त्यांनी आपल्या भावना यात व्यक्त केल्या आहेत. त्या म्हणतात,

“...आणि तिथं ती पंचवटी होती. तिच्याखाली ठाकूर कितीतरी वेळा बसले होते, त्यांनी साधना केली होती आणि ते आनंदाच्या जगात शिरले होते...”

...त्याठिकाणी गेल्यावर माझ्या मनातल्या सगळ्या शंका-कुशंका गळून पडल्या, सगळं दुःख लोप पावलं आणि मला अपार शांतीची प्रचीती आली...

सूर्य आला दाराशी आपुल्या, किरण वेचुनी घ्या रे। दिशादिशांचे पहाट-गाणे, अवघे सारे वाचा रे।।

१२) दिनविशेष... ३ जानेवारी - बालिकादिन (सावित्रीबाई फुले जन्मदिन)। प्रायोजक - श्री. सागर सुभाष सुराणा, चिंचवड, पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

...नदी आणि वृक्षांची कुजबूज; तसंच निव्वळ निशाचरांची खसफस - एवढेच काय ते ध्वनी कानावर पडत होते...

...आणि ईश्वर म्हणाला... जे माझे असतात ते चिरंतनपणे माझेच राहतात. त्यांचा योगक्षेम मी वाहतो; त्यांच्या पावलांना मी मार्ग दाखवतो; आणि अखेरीस त्यांना मी आश्रयस्थानी घेऊन येतो..."

नंतर काही बंगाली महिलांशी निवेदितांची भेट झाली. त्यात 'गोपालेर मा' म्हणजे गोपालची आई ही एक जगावेगळी महिला होती. बालगोपालाच्या उपासनेत तिचं अख्खं आयुष्य न्हाऊन निघालेलं होतं. ह्या गोपालच्या आईशी बोलताना निवेदिता, श्रीमती बुल, कु. मॅक्लिऑड या कुणाला भाषेचा अडसर जाणवलाच नाही! कारण प्रेम, विश्वास आणि श्री रामकृष्ण आणि स्वामी विवेकानंदांबद्दलचा आदर या भावनाच साऱ्यांच्या मनाच्या तळाशी होत्या.

श्री सारदा देवींशी परिचय झाल्यावर निवेदितांच्या आयुष्यातील एक स्नेहपर्वच सुरू झाले. माताजींबद्दल त्यांनी खूप ऐकले होते. रामकृष्ण संघाची जननी म्हणून स्वामी विवेकानंद तसंच अन्य गुरुबंधूंच्या मनातलं त्यांचं अढळ स्थान त्यांना माहीत होतं. आपल्या इंग्रजी शिष्येचं स्वागत माताजी कशा करतील, याबद्दल खरं तर स्वामी विवेकानंदांच्या मनात थोडी धाकधूकच होती. कारण कर्मठ ब्राह्मण कुटुंबातील माताजी आणि त्याकाळच्या बंगालमध्ये पाळले जाणारे सामाजिक नियम - प्रथा यांच्या पार्श्वभूमीवर निवेदितांना बंगालच्या अंतरंगात शिरताना काय अडचणी येतील, याची त्यांना कल्पना होती. परंतु प्रत्यक्षात मात्र माताजी काळाच्या कितीतरी पुढंच होत्या, त्यांच्या मनात 'वसुधैव कुटुंबकम्' अशीच भावना होती. मनात कुठलाच भेदभाव नव्हता. विश्वात परकं असं कोणी नसतंच असंच त्या मानत. निवेदिता, श्रीमती बुल आणि कु. मॅक्लिऑड या तिघींचंही स्वागत माताजींनी 'माझ्या मुलींनो!' अशा शब्दांनी केलं.

श्री सारदादेवी भगिनी निवेदिता

त्यांचा हात आपल्या हातात घेतला, त्यांच्याबरोबर अल्पोपाहारसुद्धा घेतला. माताजींनी आपल्या सहज, स्निग्ध कृतीतून खूप मोठ्या सामाजिक आशयाचं काम साधलं होतं. त्यात कुठंही सुधारकी शब्दांचा भडिमार नव्हता की भाषणाचा अभिनिवेश नव्हता. सारं कसं शांतपणे घडून येणारं! निरांजनातील ज्योतीसारखं!

निवेदितांनी आपल्या एका पत्रात या प्रसंगाबद्दल लिहिले आहे,

"माताजी म्हणजे मूर्तिमंत गोडवा, सहृदयता आणि प्रेम!... आतापर्यंत त्या फार जुन्या मताच्या होत्या. पण पहिल्या दोन पाश्चात्य शिष्या समोर येताच त्यांची पुराणप्रियता कुठल्याकुठे नाहिशी झाली!... आमचा आदर करून त्यांनी आम्हाला एकप्रकारे मान्यताच दिली. माझे पुढील कार्य यामुळे जसे सुकर होईल - तसे ते ते इतर कोणत्याही मार्गाने झाले नसते!"

(क्रमशः)

डॉ. सौ. सुरुचि पांडे

सी/९, भोसले पार्क, सहकारनगर क्र. २, पुणे 411009
suruchipande@gmail.com

सूर्यबळ हाती तेजस्वी स्वीकारू। नव्या उमेदीने नवे गोकुळ उभारू ॥

प्रायोजक - मिनीलेक (इंडिया) प्रा. लि., पिरंगुट, पुणे ४१२१११

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

१३

चित्रांसाठीची वेगवेगळी माध्यमे

मुखपृष्ठाच्या आतील पानावरील चित्राविषयी...

जलरंग, रंगीत पेन्सिल व रंगीत खडू ही माध्यमे वापरून मुखपृष्ठाच्या आतील पानावर चित्र काढली आहेत. त्या माध्यामांची प्राथमिक ओळख करून घेऊयात. या तीनही माध्यमांत तुम्हीही अवश्य चित्र काढण्याचा सराव करावा. तुमच्या तीनही माध्यमातील चित्रांची वाट पाहतो आहोत. सर्वोत्तम चित्रांना 'छात्र प्रबोधन'मधून अवश्य प्रसिद्धी मिळेल.

चित्र काढण्याची अनेक माध्यमे बाजारात उपलब्ध असतात. उदा. रंगीत खडू, रंगीत पेन्सिली, जलरंग, तैलरंग इ. या प्रत्येक माध्यमाची काही खास वैशिष्ट्ये असतात. त्याचप्रमाणे काही मर्यादाही असतात. त्यामुळे एकाच चित्रकाराने एकाच वस्तूची अनेक चित्रे काढताना प्रत्येक चित्रासाठी वेगवेगळ्या माध्यमाचा वापर केला तर प्रत्येक चित्र निराळे आणि तरीही वैशिष्ट्यपूर्ण बनते. मुखपृष्ठाच्या आतील पानांवरील चित्रांचा विचार करा.

चित्र क्रमांक १ हे जलरंगात केलेले आहे. ट्यूबमध्ये किंवा वड्यांच्या स्वरूपात मिळणारे हे रंग पाण्याबरोबर कागदावर ब्रशच्या साहाय्याने लावले जातात. पाण्यामुळे रंग प्रवाही बनतो. त्यामुळे चित्र सफाईदार, मुलायम बनते. एका रंगात दुसरा रंग सहजतेने मिसळला जातो. जलरंगाचे काम करताना 'फिकट छटेकडून गडद छटेकडे रंगकाम करणे' ही पद्धत सर्वसाधारणपणे वापरली जाते. सुरवातीस कागदावर रंग सोडणे, दोन रंग एकमेकात मिसळवणे ह्याचा सराव करावा. चित्रफलक जमिनीस समांतर न ठेवता काही प्रमाणात तिरका धरावा म्हणजे रंग एकाच ठिकाणी साचून न राहता सहजपणे प्रवाही बनतात. मात्र ते ओघळून खाली येणार नाहीत ह्याचीही खबरदारी घ्यावी लागते, रंग फार पातळही (पाण्याचे प्रमाण जास्त असलेले) असू नयेत आणि दाटही असू नयेत. चित्र एकाच लेपनात होत नाही. गडद छटा निर्माण करण्यासाठी पुनर्लेपन करावे लागते. त्यावेळेस ब्रश कागदाला घासू नये. या चित्रातील कोबीचे चित्र काढताना फिकट हिरवा, गडद हिरवा आणि निळा असे तीनच रंग वापरले आहेत. अधिक गडद छटेसाठी हिरव्यावर निळ्या रंगाचे लेपन केले आहे.

चित्र क्र. २ हे रंगीत पेन्सिलने केले आहे. जलरंगात आलेला सफाईदारपणा पेन्सिलच्या साहाय्याने आणण्यासाठी छेदक रेषांचा वापर केला आहे. ह्यातही फिकट हिरवा, गडद हिरवा आणि निळा रंग वापरला आहे. पेन्सिलीच्या रेषा मारणे किंवा पेन्सिल घासून रंगकाम करणे अशा दोन्हीही पद्धती ह्या माध्यमात वापरता येतात. पेन्सिल घासण्यापेक्षा रेषात्मक पद्धतीत आपल्या कौशल्याला अधिक वाव मिळतो. चित्राला एक वेगळेच सौंदर्य प्राप्त होते.

पेन्सिल ह्या माध्यमात काम करताना जसा रेषात्मक पद्धतीचा वापर करता येतो तसा रंगीत खडूने काम करताना सहजपणे करता येत नाही. कारण खडू मऊ असतात. ताबडतोब झिजतात. त्यामुळे खडू घासूनच काम करावे लागते. ह्यातही फिकटछटेकडून गडद छटेकडे काम करावे लागते. खडूमधील काम अधिक भडक बनते. चित्र क्रमांक ३

पेन्सिलमध्ये काम करताना पिवळ्या रंगाच्या आडव्या रेषा जवळजवळ मारल्या आणि त्यावर निळ्या रंगाच्या उभ्या रेषा मारल्या तर परिणामी हिरव्या रंगाचा भास निर्माण होतो. परंतु ह्या प्रकाराने खडूमध्ये परिणाम सहजतेने साध्य होत नाही.

थोडक्यात म्हणजे प्रत्येक माध्यमाची काही वैशिष्ट्ये, काही मर्यादाही असतात. प्रत्येक माध्यमाचा सतत वापर केला, सराव केला की ती वैशिष्ट्ये आणि मर्यादा लक्षात येतात आणि ते लक्षात आल्याने चित्राचे सौंदर्य वाढविण्यासाठी काय करायला हवे तेही आपल्याला समजते. मग तयार ना सगळे सराव करायला?

मालती आगटे

६ सी, शैलेश सोसा., गणेशनगर, पुणे 411052

स्वावलंबने गुलामगिरीची कोंडी फोडावी। स्वतंत्र होऊनी अतुल चिरंतन कीर्ती जोडावी।।

१४।दिनविशेष... ६ जानेवारी - पत्रकार दिन (बाळशास्त्री जांभेकर स्मृतिदिन)। प्रायोजक- शंतनू पटवर्धन, टेक्सास अमेरिका

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

आमच्या शाळेला मे महिन्याची सुट्टी लागली. दरवर्षीप्रमाणे सुट्टीतल्या उपक्रमांची नोटीस लागली. माझे बाबा मला नेहमी 'पोहायला शीक' म्हणून आग्रह करायचे. मला पाण्याची खूप भीती वाटे. माझे लहानपण सासवडला गेले. मला लहानपणापासूनच विहिरीत पोहायला नको वाटायचे. खोल विहीर आणि तळाशी पाणी. पावसाळ्यात आमच्या मागच्या ओढ्याला पाणी खूप यायचे. लाल पाणी जोरात वाहताना पाहताना मी डोळे मिटून घेत असे. मागच्या वर्षी बाबांचा आग्रह टाळून मी कागदाच्या वस्तू बनवायच्या वर्गात नाव घातले होते; पण या वर्षी बाबांनी सक्ती केल्यावर नारखुषीने मी पोहोण्यासाठी तयार झालो. मी दुसरीतून तिसरीत गेलो. तेव्हा बाबांना पुण्यात नोकरी लागली आणि मी पुण्यात राहायला आलो.

आमच्या शाळेच्या संस्थेचे कॉलेज होते. त्यांचा पोहोण्याचा तलाव होता व तिथे आमचे पोहोण्याचे वर्ग चालायचे. सकाळी सातची माझी बॅच. पहिल्या दिवशी बाबा सोडायला आले. टॅकला चारी बाजूंनी तट्ट्याचे कंपाऊंड होते. त्यातून आतले-बाहेरचे थोडे दिसायचे. माझ्याच वर्गातला अंकुश पाटील माझ्याबरोबर शिकायला यायचा. त्याची सोबत होती म्हणून ठीक नाहीतर पोहण्याच्या क्लासचा कंटाळाच यायचा. टॅकच्या एका बाजूला खूप उथळ पाणी होते. तेथे आम्ही गेलो.

पहिल्या दिवशी ऑफिसातून आल्याआल्या बाबांनी पोहोण्याची चौकशी केली. मी म्हणालो,

“आम्ही २०-२२ मुले होतो. मी वयाने सर्वात मोठा. पण दिसायला छोटा. कुलकर्णी नावाचे पोरसवदा सर शिकवायला होते. खूप कडक. आज आम्हाला नुसते चालायला लावले; पाण्यात चालतानाही दमायला झाले. मी बाबांना विचारले, “गुरुवारी तुम्ही याल का? कारण अंकुश पाटीलचे बाबाही पोहायला येणार आहेत.”

बाबा एकदम सीरियस झाले व त्यांनी मला हळूच सांगितले की त्यांना पोहता येत नाही. मला धक्काच बसला. इतके मोठे बाबा, त्यांना काय काय येते. सर्वात फास्ट टेकडी चढतात; स्वतः स्कूटर दुरुस्त करतात,

पोहण्याची गोष्ट

श्रीरंग गोखले

झाडावर चढतात. पण त्यांना पोहायला येत नाही? मला त्यांचा राग आला आणि त्यांची लाजच वाटली.

नंतर कुलकर्णी सर आम्हाला हात आणि पाय मारायला शिकवू लागले. तीन-चार दिवसांनंतर एकदा मी बाबांना म्हटले 'आत तरी या, टॅक बघा.' तर 'नको' म्हणून बाहेरच सटकले. मात्र काय वाटले त्यांना कुणास ठाऊक. दुसऱ्या दिवशी म्हणाले,

“चल आत, तुझं शिकणं पाहतो; पण मी तुझा बाबा आहे हे कुणाला सांगू नको हं, आणि ओळख दाखवू नको.” पोहणं येत नाही याची त्यांना लाज वाटत होती का काय? असं दोनचार दिवस चालू राहिलं. आमचे कुलकर्णी सर कडक होते. त्यांच्या शिस्तीप्रमाणे दहा मिनिटे हात मारणे, १५ मिनिटे पाय मारणे, मग परत हात मारायला लागायचे, मग ते फिरवायचे. मला

सोडी धीर न बलवान वीरा, जाई पुढे सारखा । भीती ही दुबळ्या नरासच करी ध्येयाप्रती पारखा ॥

। शोधा... www.acronymfinder.com (शॉर्टफॉर्म्सचे लॉग फॉर्म्स जाणून घ्या) । प्रायोजक - श्री. शरद श्रीपाद पालकर, पुणे १५

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

मनातून हे सर्व आवडायचं नाही. नाकातोंडात खूप पाणी जायचं व केव्हा एकदा वेळ संपते असे व्हायचं.

दर शनिवारी आम्ही रस प्यायला जायचो. तेव्हा बाबा म्हणाले,

“पिंट्या मला पोहता येत नाही म्हणून तुला माझा राग येतो ना?” मला खरंच राग यायचा. गुरुवारी पाटल्याचे बाबा काय स्मार्टपणे पोहायला यायचे. बाबा म्हणाले, “अरे त्या वयात एकदा आजारी पडलो आणि एकदा शेतीचे काम निघाले, माझे पोहणे राहून गेले आणि मोठा झाल्यावर संकोच वाटायचा.” हे म्हणताना बाबांचा चेहरा खूप रडवेला झाला होता.

मग मला एकदम काय वाटले, मी म्हणालो, “बाबा, मी शिकवतो तुम्हाला पोहायला, येताय का उद्यापासून?”

बाबा चकित झाले. काही बोलले नाहीत. पण रात्री म्हणाले, “खरंच मला येईल का शिकता?”

मग आम्ही गुपचूप प्लॅन तयार केला. आपण एकमेकांना ओळख दाखवायची नाही. कुलकर्णी सर जशा एकेक गोष्टी सांगतात त्या मला नीट माहिती होत्या त्या मी बाबांना सांगणार आणि त्यांनी प्रॅक्टिस करायची. आधी हात, मग पाय, मग दोन्ही, मग पोटाखाली दुसऱ्याने हात देऊन फेरी, मग दोरी लावून फेरी वगैरे.

आमचा गुप्त करार झाला. बाबांनी पास काढला. काही लोक व्यायाम म्हणून नुसते पाण्यात चालायला यायचे तसे आम्ही ठरविले. रोज कुलकर्णी सर मध्येच दहा मिनिटे सीनियर मुलांना खोल पाण्यात उड्या मारायला शिकवायला जायचे. त्या वेळात आम्ही मुलं डुबक्या, पिचकान्या असल्या टिवल्याबावल्या करायचो, ते न करता मी पटकन बाबांकडे एकदा जायचे ठरवले. व त्यांना हात कसे मारायचे ते दाखवून आलो. असेच रोज हात मारणे, पाय मारणे हे सांगायचो आणि बाबाही मुकाट्याने माझे ऐकून प्रॅक्टिस करायचे. मी लांबून लक्ष ठेवायची. बारला धरून आडवे व्हायचे व झटपट पाय मारायचे हे त्यांना जमेना. नाकातोंडात पाणी जायचे.

माझ्या मित्रांना मी कुठे जातो याची शंका यायची.

पण ‘आमचे ओळखीचे गृहस्थ आहेत व त्यांचा पायाचा प्रॉब्लेम आहे’ अशी मी थाप मारायचो. ते खरे वाटावे म्हणून बाबा एका गुडघ्यावर नी-कॅप चढवायचे व टँकबाहेर पडल्यावर मुद्दामहून जरा लंगडत चालायचे.

आज मात्र सर्वांत आनंदाचा दिवस; कारण भराभरा चालत हात मारताना माझे पाय खालून आपोआप सुटले व मी दोन-तीन हात पोहलो सुद्धा. पोहता आल्याचा तो आनंद अवर्णनीय होता. सरांनीही ते पाहिले व माझ्या पोटाखाली हात देऊन मला खोल पाण्यात नेले. सर मध्येच हात काढायचे. तरी मी पोहू शकायचो.

मला पोहता यायला लागले म्हणून बाबांना खूप आनंद झाला होता. पण त्यांची स्वतःची काहीच प्रगती नव्हती. व्यायाम म्हणून बाबांच्या बरोबर एक जोशीकाकाही चालायला यायचे. माझी व बाबांची रोजची गुप्त मसलत ते रोज पाहात. त्यांना शंका यायला लागली होती. शनिवारी रस पिताना नेमके जोशीकाकाच आले व आम्हाला पाहून हसले. मी बाबांना म्हटले,

“आपण शिकतोय हे चोरून कशाला ठेवायचे? त्यांना सांगू या.” बाबांनाही पटले.

आम्ही जोशी काकांना जवळ बोलावले व आमची गुप्त बाब त्यांना सांगितली. बाबा म्हणाले,

“मला प्रथम लाज वाटली. पण आता केव्हा एकदा पोहायला येतंय असं झालंय.”

काका खूप चांगले होते. ते म्हणाले,

“अरे कोण कुणाला शिकवतोय याला काही महत्त्व नाही. तुमचे प्रामाणिक प्रयत्न आहेत ना, चालू ठेवा!”

मग आम्ही गंमत केली. काकांची मदत घेऊन बाबांना पोटाखाली हात देऊन खोल पाण्याची आणि दमाची सवय म्हणून कमरेला दोर व तो दोर सरांचे काठीला अशा चकरा व्हायच्या. मी माझे गणित केले तर मला जितक्या दिवसात पहिले सुटे हात-पाय मारता आले; त्यापेक्षा बाबांना कितीतरी जास्ती दिवस झाले. पण तो दिवस काही येत नव्हता.

परत एक संकट आले. बाबांनी मित्रांना सांगितले की, ते पोहायला शिकताहेत. सर्व मित्रांनी त्यांना पोहायला येत नाही याची चेष्टा केली व त्यांचे पोहोणे पाहायला

हुकुमशाहांच्या मर्जीसाठी कधी न आम्ही तुकवू माना। स्वातंत्र्याचा करून सौदा, बळी न देऊ निज अभिमाना।।

१६

। अभिमानास्पद... गदिमा पुरस्कार - ज्येष्ठ साहित्यिक मधु मंगेश कर्णिक। प्रायोजक - श्री. अमर परांजपे, सांगली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

टँकर जायचा व बाबांना डुबक्या द्यायचा बेत ठरला. कारण डुबक्या दिल्याशिवाय पोहायला येत नाही. बाबा जरा घाबरले व दोन दिवस पोहायला दांडी मारली! मात्र तिसऱ्या दिवशी म्हणाले... “चल,... यायचे तर येऊ देत त्यांना... आता सरावात खंड नाही...”

आणि त्या दिवशी बाबांचे पाय सुटले! ते चार हात पोहले. मी आता सरांबरोबर सुटा खोल पाण्यात जायला लागलो होतो. खूप दमछाक व्हायची. शेवटचे पाच दिवस तर खोल पाण्यात उड्यांची प्रॅक्टिस... धमाल यायची. माझे बाबांकडले लक्ष कमी झाले. पण बाबा एकटे धडपडताना दिसायचे. खूप पाणी उडवत पोहायचे; पण यायला लागले होते.

शेवटच्या दिवशी निघताना बाबा म्हणाले, आपण कुलकर्णी सरांना भेटून सर्व सांगू. सगळे विद्यार्थी गेल्यावर आम्ही सरांकडे गेलो आणि त्यांना सर्व कथा सांगितली. सरांनी आम्हाला चकित केले. सर म्हणाले

“अरे तुझे हे बाबा आहेत, हे मी केव्हाच ओळखले होते. अधेमधे तू त्यांच्याशी बोलायचास त्यावरून मी ओळखले की यांना पोहता येत नाहीये. कारण न पोहणारी माणसे मी लगेच ओळखतो. तू त्यांना समजावून सांगताना मी पाहिले व तुमचा बेत माझ्या केव्हाच लक्षात आला होता. पण मला छान वाटते आहे की, तुझ्याबरोबर बाबाही शिकले. तू त्यांची भीती घालवलीस. बरं का बाबा, आता शाळा सुरू झाल्यावर तलावावर गर्दी नसते तेव्हा या, आपण पुढली सफाई आणूया. तुमच्या पोराचं कौतुक अशासाठी की आपण एखादी गोष्ट शिकल्यावर लगेच दुसऱ्याला शिकवली तर आपली ती पक्की होते!”

घरी गेल्यावर आईला पहिल्यांदा सांगितले. तिलाही सरप्राईज होते. कारण मला घराजवळ सोडून बाबा ऑफिसला जात. ते एकदम संध्याकाळी परतत. बाबांचे आणखी एक गुपित फुटले की लग्नाआधी आईला त्यांनी स्वतःला काय काय येते हे सांगितले होते. त्यात ‘मी छान पोहू शकतो’ अशीही एक थाप होती!

खरं म्हणजे मी बाबांना पोहायला नाहीच शिकवले. तेच शिकले. त्यांनी पहिली भीती सोडली. मग ‘यायलाच

पाहिजे’ अशी चिकाटी दाखवली. त्यांना संकोच वाटत होता. तोपर्यंत आम्ही गुप्तता पाळली. पण बाबांनी माझ्यासारख्या पोराच्याही सूचना पाळल्या.

मग सेलिब्रेशन म्हणून आम्ही बाहेर जेवायला गेलो. तेव्हा बाबा म्हणाले, “चला, मला न आवडणारी पण आयुष्यात उपयोगी पडणारी गोष्ट यायला लागली!”

मग मीही विचारात पडलो. बाबा माझ्या नेहमी मागे लागतात, ‘पिंट्या तोंडी गणित शिक. पाढे शिक. तोंडी गणित व्यवहारात, आयुष्यात खूप उपयोगी पडते.’ मला गणिताची भीती. माझे गणित कच्चे म्हणून मित्रही चिडवतात. बाबांचं गणित भारी आहे. हिशेब चुटकीसरशी करतात. मला कायकाय कोडी घालतात. मग मीही म्हणालो,

“बाबा माझेही ठरले. गणित माझे नावडते. पण तुम्ही म्हणता की आयुष्यात उपयोगी आहे. हो ना? मीही आता कंटाळा आणि लाज सोडतो... मला तोंडी गणिताची प्रॅक्टिस द्या...”

त्या दिवसापासून मी मनापासून पाढे म्हणायला सुरुवात केली. पहिल्याच दिवशी तलावाच्या कडेला उभे राहून हात मारणारे बाबा तेव्हा आठवत होते...

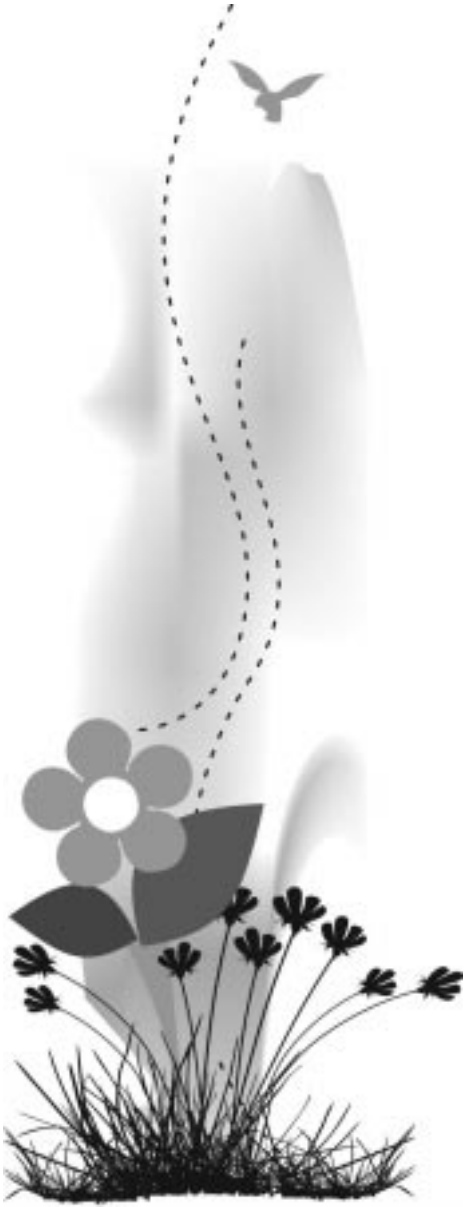
श्रीरंग गोखले, कृष्णा, पत्रकारनगर, पुणे 411016
skg2743@gmail.com

हे मुक्त विहंगम निळ्या नभाच्या पांथा । गुंफित राहा तू कृतिशूरांच्या गाथा ॥

छात्र प्रबोधनच्या गतिमान वाटचालीस शुभेच्छा ! प्रायोजक - डॉ. गीतांजली, डॉ. सिद्धार्थ पटवर्धन, नॉटिंगहॅम, इंग्लंड (१७)

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

आनंदाच्या गाठीभेटी

- एकनाथ आव्हाड

ए/२०२, भाग्यवान सोसायटी खारदेवनगर,
एन्.जी. आचार्य मार्ग, चेंबुर, मुंबई 400071

माझ्या फुला
हास जरा
जगण्याचा तू
श्वास खरा

दुःख जरी
जरतारी
विसर त्यास
क्षणभरी

कोमेजूनी
रुसू नको
कोषात मिटूनी
बसू नको

वाट तुझी
पाहू किती
फुलण्याची
वेळ रिती

बघ सारे
थळकले

उत्सवात तुझ्या
आतुरले

फुलताना
पाहुनी तुला
आनंदाचा
फुलतो मळा

तुझ्यामुळेच
मन फुलते
फुलणारेच
मन जुळते

फुलत राहा
सान्यांसाठी
आनंदाच्या होई
गाठीभेटी

पाखरांच्या ओठी...

पाखरांच्या ओठी किलबिल गाणे
झुंजुंजु होता चिमण तराणे...!

पाखरांच्यासाठी स्वच्छंद आकाश
पंखांत भरारी खुणावे प्रकाश... !

तरारली राने हिरवा विसावा
अथांग प्रवास निळ्याभोर गावा...!

आकाश मातीशी पाखरांचे नाते
मातीत रुजून आभाळी फुलते...!

- दुर्गेश सोनार

सकाळ भवन, प्लॉट क्र. ४२ बी,
सेक्टर ११, सीबीडी बेलापूर, नवी मुंबई
durgesh.sonar@gmail.com

क्षितिजावरती हे रंग 'तिरंगी' आले जाणोजाण। स्वातंत्र्याची पहाट झाली उठ भारता जाण॥

१८

छात्र प्रबोधनच्या उपक्रमांना शुभेच्छा ! प्रायोजक - चि. अखिलेश संतोष काकडे, पुणे, ९४२२०७१४९०

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

मागील लेखात (सौर अग्रहायण/डिसेंबर २०१०) भारतातील काही प्रसिद्ध वास्तूंच्या रचनांमागील विज्ञान आपण जाणून घेतलं. जैवविविधतेने नटलेल्या भारतात निसर्गाचेही अनेक चमत्कार अनुभवायला मिळतात. या निसर्गाविष्कारामागील विज्ञान आपला भटकंतीतील आनंद द्विगुणित करते. या लेखात काही निसर्गाविष्कारांमागचे विज्ञान समजावून घेऊ.

क्षारस्तंभ

अमरनाथची यात्रा करण्यासाठी हजारो भाविक काश्मीरमधील पहेलगाम येथे १५ जुलै ते १५ ऑगस्टच्या दरम्यान एकत्र जमतात. तेथून अमरनाथची गुहा ४४ किलोमीटर दूर आहे. येथील बर्फाचे सुंदर शिवलिंग गुहेच्या छताकडून झिरपणाऱ्या जलबिंदूपासून तयार होते. त्याची उंची अडीच मीटर इतकी होऊ शकते. वैज्ञानिकदृष्टीने या शिवलिंगाला 'स्टॅलॅगमाइट' म्हणतात. पाया (जमिनी) पासून ते उंच वाढत जाते. एखाद्या गुहेमध्ये झिरपणाऱ्या पाण्यामध्ये कॅल्शियमयुक्त क्षाराचे प्रमाण जास्त असते. पाण्याचे बाष्पीभवन होते, पण क्षार जागीच थिजून जातात. परिणामी गुहेच्या छतापासून क्षारस्तंभ लोंबताना दिसतात. त्याला 'स्टॅलॅगमाइट' म्हणतात. विशाखापट्टणमजवळील अराकु व्हॅलीमध्ये अतिशय सुंदर क्षारस्तंभ दिसून येतात. अनंतगिरी टेकड्यांजवळील बोरा येथे किंवा महाराष्ट्रात वडगावदर्याजवळील वेलहाबोल्हाईच्या मंदिरात असे क्षारस्तंभ पर्यटकांना पाहायला मिळतील. निसर्गाने अधोमुखी किंवा ऊर्ध्वमुखी क्षारस्तंभ तयार करण्यासाठी प्रतिसेंटीमीटर लांबीसाठी १६०० वर्षे घेतलेली आहेत. पर्यटकांनी अशा नैसर्गिक पर्यटन केंद्रांमधील कलाविष्काराचा आस्वाद घेताना त्या स्थळाला कोणतीही हानी होऊ न देणे मात्र फार महत्त्वाचे ठरते.

नेढं

पावसाळ्यामध्ये निसर्गाचे विविध आविष्कार पाहण्यासाठी पुण्याहून नाशिकरोड मार्गे किंवा मुंबईहून कल्याण-नगर रस्त्यावरून माळशेज घाटात अनेक निसर्गप्रेमी जात असतात. माळशेजजवळील आळेफाट्याजवळ गुळुंजवाडी गाव आहे. त्या जवळील

पर्यटन आणि विज्ञान

२

(काही पर्यटन स्थळे)

डॉ. अनिल लचके

अमरनाथ येथील शिवलिंग

आणे घाटामध्ये दूरवरती खडकांच्या भिंती दिसतात. त्यापैकी एका भिंतीला एक लांबट भगदाड पडलंय. खडकापलीकडचं दृश्य तिथून दिसतं. पावसाळ्यात त्या भगदाडातून प्रवाहाचे पाणी जोरात वाहते. हे भगदाड आणि त्याच्या वरची (दरीच्या दोन्ही बाजूच्या उतारांना जोडणारी) भिंत यामुळे नैसर्गिक पूल तयार झाला आहे. पाण्याच्या प्रवाहात अडथळा आणणारी भिंत जाणीवपूर्वक कुणीतरी खोदून जलप्रपाताची सोय करून दिली आहे, असे वाटते. प्रत्यक्षात पाण्याच्या प्रवाहामुळे दगडांची जी वर्षानुवर्षे झीज झाली आहे, त्यामुळे भिंतीला भगदाड पडून एक नयनरम्य पूल तयार झाला आहे. जेथे पूल तयार झाला आहे, तेथील खडक निसर्गतःच कमकुवत असणार. पाण्यात विरघळलेल्या कार्बन डायऑक्साईडमुळे पाणी काहीसे सौम्य आम्लधर्मी बनते. अनेक छोट्या-मोठ्या घटकांमुळे खडकांची झीज होऊन नैसर्गिक रीतीने तयार झालेली 'नेढं' आपल्या देशात अनेक ठिकाणी आहे. अनेक लोक तिरुपती जवळील तिरुमलाई येथे बालाजीच्या

राष्ट्रार्थ भव्य कृती काही पराक्रमाची । ईर्ष्या निजांतरी धरूनि करावयाची ॥

। ऐका... राग भैरवी - कर चले हम फिदा जानतन साथियो - गायक महमद रफी ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

१९

दर्शनाला जातात. डोंगर-पर्वतांच्या कुशीमधील या स्थानाजवळच असा एक देखणा नैसर्गिक पूल आहे. भाविकांनी देवदर्शनाबरोबरच असा एक सृष्टीतील आविष्कार जरूर पाहावा असाच आहे !

उष्णपाण्याचे झरे

अष्टविनायकांपैकी एक स्थान म्हणजे पालीचा गणपती-बल्लाळेश्वर. हा भाग कोकणपट्टीमध्ये येतो. गुजरातपासून दक्षिण भारताच्या या सागरी किनाऱ्याची अनेक वैशिष्ट्ये आहेत. त्यापैकी एक म्हणजे उष्ण पाण्याचे झरे. बल्लाळेश्वराच्या मंदिरापासून ३ किलोमीटर अंतरावर उन्हेरे नावाचं गाव आहे. तेथील उष्णपाण्याचं कुंड आकर्षक आहे. अनेक पर्यटक त्यात पाय बुचकळून चक्क अगदी कढत शोक घेतात. उन्हेरे येथील या उष्ण पाण्याच्या कुंडाशेजारी अगदी तसेच एक कुंड आहे... फक्त २ मीटर अंतरावर. त्या पाण्याचं तापमान मात्र सामान्य आहे. हे एक नैसर्गिक आश्चर्य आपल्याला वाटेल... गार-गरम पाण्याची कुंडं अगदी शेजारी शेजारी ! त्या टापूमध्ये वज्रेश्वरी जवळ तान्सा नदी वाहाते. तिच्या पात्रातही बरीच गरम पाण्याची कुंडे आहेत. जवळच अकोलोलीच्या श्रीत्रिभुवनेश्वर मंदिराजवळ रमा, सावित्री, चंद्र, सूर्य अशी गरम पाण्याची कुंडे आहेत.

महाराष्ट्रात अनेक ठिकाणी गरम पाण्याचे झरे आहेत. त्यामध्ये नांदेडजवळील किनवट येथे उनकेश्वराजवळ झरे आढळतात.

जळगावमधील चोपडे येथील उन्हकदेव प्रसिद्ध आहे. अशा विलक्षण गरम झऱ्यांजवळ मंदिरं बांधण्यात आली आहेत. अशा महाराष्ट्रातील झऱ्यांच्या पाण्याचं तापमान ५० अंश से. असते.

हिमालयातील बद्रिनारायण मंदिरापाशी, गंगोत्रीच्या वाटेवरती गंगनानी येथे, मनालीजवळ मणिकरण येथे तर उकळत्या पाण्याची कुंडे आहेत आणि आजूबाजूला चक्क बर्फाच्छादित शिखरे आहेत. येथील गरम झऱ्यांमध्ये भात-भाजी सहज शिजू शकते.

भूपृष्ठाच्या खाली असलेलं गंधक-सल्फर यांचे क्षार गरम पाण्यात विरघळतात. त्यातून वायूनिर्मिती होऊन

बुडबुडे कुंडाच्या पाण्याच्या पृष्ठावरती येतात. गंधक आणि त्याचे क्षार जंतूनाशक असतात. साहजिक गंधकयुक्त पाण्यात स्नान केलं की कुणाला त्वचारोग असेल तर तो बरा होण्यासाठी मदत होते. गंधकाच्या क्षारांना अप्रिय वास असतो... पण असे गंधकयुक्त गरम पाणी औषधी आहे, म्हणून वास सहन करायला हरकत नाही !

कोकणात किंवा खान्देश-मराठवाडा अशा ठिकाणच्या दगडांना खोलवर अरुंद चिरा पडलेल्या आहेत. पाणी तेथे झिरपत जाऊन शेकडो मीटर जिरत जातं. जमिनीखाली साधारण ३० ते ३५ मीटर खणलं की, तेथील तापमान निदान एक अंश सेल्सिअसने जास्ती असल्याचं लक्षात येतं. खोलवर झिरपलेलं पाणी साहजिकच गरम होऊ लागतं. कधी कधी त्याची वाफ होते. परिणामी ती भू-पृष्ठावरती येते... आणि अशा ठिकाणी लोकांनी कुंड बांधलेली आहेत.

गोड पाण्याची कुंडे

महाराष्ट्रातील सैह्य खोऱ्यांमध्ये शिवरायांच्या अनेक गडांचं एक खास वैशिष्ट्य आहे; ते म्हणजे गडावरील तृषाशामक पाण्याची कुंडे. गडाचं बांधकाम चालू असताना अनेक शिळा खणून काढलेल्या होत्या. काही ठिकाणी जिवंत झरे सापडले. गडावरील मंडळींना पिण्याच्या पाण्याचा साठा सतत असला पाहिजे. साहजिकच शिवाजी महाराजांनी अनेक योग्य ठिकाणी गडावरती टाके बांधण्यासाठी विशेष प्रयत्न केले.

समुद्रसपाटीपासून १२९० मीटर उंच असलेल्या सिंहगडावरती 'देवटाके' आहे. पर्यटक जेव्हा थकून-घामाघूम होऊन गडावरती पोचतो, तेव्हा देवटाक्यातील पाण्याचा एक पेला प्यायला की त्याचा सर्व थकवा निघून जातो. निसर्गतःच ते पाणी आल्हाददायक आहे. गुहागरजवळ हेदवी येथे गणपतीचे एक मंदिर आहे. तेथे प्रवेश करण्यापूर्वी एक गार पाण्याचा झरा आहे. त्याचे पाणीही चविष्ट आहे. महाबळेश्वरच्या ऑर्थरसीट पॉईंटच्या पायवाटेवरती असाच अमृततुल्य पाण्याचा झरा आहे.

खडकात झिरपलेल्या या पाण्यात मॅग्नेशियम,

सदा फडकू दे निळ्या नभांगणी, आमचे राष्ट्रनिशाण । स्वातंत्र्याला अक्षय लाभो, अभयाचे वरदान ॥

२० । अभिमानास्पद... सुवर्णपदक जागतिक मुष्टियुद्ध स्पर्धा - अव्वल खेळाडू एम.सी. मेरीकोम - सलग पाचव्यांदा ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

सोडिअम, पोटॅशियम सल्फेट, कार्बोनेट्स असे क्षार मिसळले जातात. त्यामुळ पाण्याची चव तृषाशामक वाटते. आंबोलीच्या घाटाजवळ हिरण्यकेशी नावाचं एक स्थान आहे. तेथील कुंडाचं पाणी एकदम पारदर्शक तर आहेच; पण चवदारही आहे!

पावसाचं पाणी जमिनीवरती पडलं की, ते मातीत जिरून सच्छिद्र खडकातून अजून खोल जातं. कमी सच्छिद्र खडकांचा थर आला की अर्थातच तेथे ते साचून राहते. याला भूमिजल म्हणतात. त्याच्या वरच्या थराला - भूजल पातळी किंवा पृष्ठ म्हणतात. काहीही कारणाने भूमिजल पृष्ठ जर भूपृष्ठाला येऊन मिळत असेल, तर त्या जागचं पाणी हलू लागतं, वाहू लागतं. त्याला झरा म्हणतात... अर्थात झरे निर्माण होण्याची अनेक कारणे असू शकतात!

सिंहगड किंवा अशा गडांवरील पाणी थंड, चविष्ट कसं काय, असा प्रश्न आपल्या मनात येईल. तर त्याचं कारण काहीसं आधी सांगितल्यासारखंच आहे.

गडावरील पावसाचं पाणी सच्छिद्र दगडातून खोल जातं आणि कमी सच्छिद्र थर आला की साचतं. कधी कधी भूपृष्ठाखालील चिकणमातीमुळंही झिरपलेलं पाणी साचून राहातं..., जिथं असं पाणी मिळू शकतं तिथं टाकं बांधलं जातं. शिवरायांचे अनेक किल्ले सह्याद्रीच्या उंच डोंगरावरती आहेत. तिथं उंचीमुळं हवा काहीशी गार असते. वाऱ्याचा ओघ सतत असतो. साहजिकच गडांवरील टाके पिण्याच्या पाण्यासाठी खूप प्रसिद्ध पावलेली आहेत.

भारतातील अशी अनेक पर्यटनस्थळे आहेत. तिथे मनाला विरंगुळा तर मिळतोच, पण मन प्रसन्न होते. भूतकाळातही रमते. तिथे ज्ञान आहे आणि विज्ञानही आहे!

डॉ. अनिल लचके

१२ ए दिव्यकुंज,

गोखले रस्ता, पुणे 411016

पाचवी प्रवेश (२०११-१२)

क्रीडाकुल

ज्ञान प्रबोधिनी नवनगर विद्यालय, निगडी

शास्त्रीय पद्धतीने

राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय खेळाडू घडविणारी शाळा.

इयत्ता पाचवी प्रवेश चाचणी २०११

शारीरिक, मानसिक व वैद्यकीय चाचणी.

फेब्रुवारी महिन्यातील तिसऱ्या शनिवारपासून पुढे.

सकाळी ७ ते १२

कोणत्याही एका शनिवारी चाचणी द्यावी.

वैशिष्ट्ये : प्रत्येक वर्गात ३० विद्यार्थी,

मर्यादित मुला-मुलींसाठी सहनिवासाची सोय

इ. ६ वी ते ९ वीसाठी मोजक्या जागा शिल्लक.

संपर्क: ज्ञान प्रबोधिनी, क्रीडाकुल कार्यालय,

निगडी, पुणे 411044

दूरभाष : ०२०-२७६५५२४९/२७६५४३८०

ज्ञान प्रबोधिनी प्रशाला, पुणे

(दिल्लीच्या केंद्रीय शिक्षण मंडळाशी संलग्न.

पाचवी ते दहावी इंग्रजी माध्यमाची शाळा)

इयत्ता पाचवी प्रवेश चाचणी

रविवार, ६ मार्च ११

प्रवेश अर्ज : दि. १ ते २० फेब्रुवारी २०११

स. ११ ते सायं. ७ पर्यंत उपलब्ध.

प्रवेश अर्जाची किंमत रु. २०० (पोस्टाने रु. २२५)

(मराठी/इंग्रजी माध्यमात शिक्षण घेत असलेले

विद्यार्थी अर्ज करू शकतात.)

प्रवेश अर्ज खालील संकेतस्थळावरही उपलब्ध.

<http://prashala.jnanaprabodhini.org>

सोबत रु. २२५/- चा डिमांड ड्राफ्ट पाठवावा.

संपर्क : ज्ञान प्रबोधिनी प्रशाला, ५१० सदाशिव पेठ,

पुणे 411030, दूरभाष : ०२०-२४२०७ ०००/१२२

शोध घेता इतिहासाचा, खाण स्मृतींचीच गवसे। रक्षण करूया या स्मृतींचे, जतन करूया हे वारसे ॥

। शोधा... <http://www.sandindia.com> (शिल्पकार सुदर्शन पटनाईक यांची वाळूची शिल्पे)।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

२१

पालघरचा हुतात्मा

उमाकांत कामत

१९४२

सालच्या स्वातंत्र्य आंदोलनातील ही कथा. तेव्हा काँग्रेस म्हणजेच राष्ट्रीय सभा ही अखिल हिंदुस्थानच्या स्वातंत्र्यासाठी ब्रिटिश सरकारशी झगडणारी एक आघाडीची संघटना होती. महात्मा गांधी, पं. जवाहरलाल नेहरू इ. थोर पुढारी चळवळीचे प्रमुख नेते होते. त्यांनी मुंबईत गवळी तलाव मैदानावर एक जंगी सभा ७-८ ऑगस्टला घेतली. भर पावसातल्या त्या अधिवेशनालाही लाखो लोक हजर होते. त्या सभेत महात्मा गांधींनी 'ब्रिटिशांनो, या देशातून चालते व्हा, (छोडो भारत) क्विट इंडिया', असा ब्रिटिश सरकारला आदेश दिला आणि देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी 'आपण मरेपर्यंत लढा करूया' (करेंगे या मरेंगे) असा सर्व भारतीयांना संदेश दिला. गांधीजींनी असेही सांगितले की, 'आजपासून आपण स्वतंत्र झालो आहोत असे समजा. प्रत्येक जिल्हा व तालुक्यातील लोकांनी आता तिथल्या

२६ जानेवारी हा आपल्या राष्ट्राचा गणराज्य दिन. त्यानिमित्त गोविंद गणेश राऊत या एका छोट्या स्वातंत्र्यवीराची ही शौर्यगाथा...

सरकारी कचेऱ्या ताब्यात घ्याव्यात आणि आपले राज्य सुरू करावे.' महात्मा गांधी तेव्हा अत्यंत लोकप्रिय नेते होते. खेड्यापाड्यातल्या सर्व गरीब जनतेचेही आदरणीय पुढारी होते. त्यामुळे सभेला हजर असणाऱ्या कार्यकर्त्यांनी आपापल्या गावी जाऊन तिथल्या लोकांना गांधीजींचा संदेश सांगितला. तेव्हा लोकांनी आपापल्या तालुक्यातील

सरकारी कचेऱ्या हस्तगत करण्यासाठी उठाव सुरू केले.

ठाणे जिल्ह्यातील पालघर तालुक्यातील जनतेनेही ताबडतोब उठाव करून तेथील तालुका कचेरी ताब्यात घेण्याचा निश्चय केला. त्यासाठी शुक्रवार दि. १४ ऑगस्ट रोजी एक मोठा मोर्चा काढून सरकारी कचेरीचा कब्जा करण्याचा ठराव तालुक्यातील जनतेने एका गुप्त बैठकीत केला.

शौर्य लाभो, धैर्य लाभो, सत्यता संशोधना। सत्य-सुंदर मंगलाची नित्य हो आराधना ॥

२२

एका... राग मिश्रमांड - जग हे बंदिशाळा - गायक सुधीर फडके

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

पालघर तालुक्यात समुद्रकिनारी केळवे, मोहीम, वडराई, सातपाठी, मुरबे, नांदगाव इ. गावे आहेत. त्या गावांतील लोकांनी या कामी पुढाकार घेतला. त्यातही खास करून तरुण विद्यार्थी आघाडीवर होते.

यातील नांदगाव या गावी मराठी शाळेत तेव्हा हरी दामोदर राऊत नावाचे एक उत्तम शिक्षक होते. त्यांची राहणी साधी व जीवन निर्मळ होते. ते विद्यार्थ्यांवर खूप प्रेम करीत. मुलांमधल्या गुणांचे कौतुक करून त्यांना प्रोत्साहन देत. देशावर प्रेम करायला शिकवीत. 'देशासाठी सर्वांनी त्याग केला, तर देश लवकर स्वतंत्र होईल,' असे सांगत. त्या काळात आपल्या लोकांच्या कपड्यांसाठी लागणारे कापड इंग्लंडमधून येत असे. त्यामुळे आपल्या देशातला पैसा ब्रिटिशांच्या देशात जात होता. म्हणून ते कापड न वापरता, आपल्याकडे तयार झालेली खादी सर्वांनी वापरावी, असे गांधीजी सांगत. राऊत गुरुजी स्वतः खादी वापरत आणि मुलांनाही तीच वापरायला सांगत. राऊत गुरुजींमुळे सर्व विद्यार्थीही खादी वापरू लागले. सर्वजण राष्ट्रप्रेमी बनले.

या विद्यार्थ्यांमध्ये गोविंद गणेश ठाकूर नावाचा एक गरीब विद्यार्थी होता. गुरुजींचा तो अत्यंत आवडता विद्यार्थी होता. तो सातवीच्या वर्गात शिकत होता. वर्गातील हुशार विद्यार्थी म्हणून तो सर्वांना आवडे. प्रेमळ व मृदू स्वभावामुळे सर्वांमध्ये सहज मिसळून जाई. सर्व मुलांशी मैत्री ठेवून सर्वांना आपलेसे करून घेई. मुलेही त्याचे ऐकत. त्यामुळेही सर्व मुले खादी वापरू लागली व देशभक्त बनली.

सरकारी कचेरी ताब्यात घेण्यासाठी मोर्चा काढायचे ठरले, तेव्हा राऊत गुरुजींनी त्या कामी स्वयंस्फूर्तीने पुढाकार घेतला. (त्यावेळी ते काँग्रेस समितीचे चिटणीस होते.) गुरुजींबरोबर त्यांचा लाडका शिष्य म्हणून गोविंदनेही मोर्चात सामील व्हायचे ठरविले. त्याच्या घरची मंडळी फारशी शिकलेली नव्हती. त्यांना मोर्चा नेऊन काय करायचे आहे, हे तेवढेसे कळले नव्हते. म्हणून त्यांच्यासाठी

एक चिट्ठी लिहून गोविंदने आपल्या शाळेच्या दप्तरात ती ठेवून दिली. त्यात त्याने लिहिले होते- "आपला देश पारतंत्र्यात आहे. त्याला स्वराज्य मिळवून देण्यासाठी प्रत्येकाने झटले पाहिजे. मी गुरुजींबरोबर त्याच कार्यासाठी जात आहे. कदाचित् परत येणार नाही. माझ्यासाठी कोणी दुःख करू नये..." त्या वेळी तो केवळ सतरा वर्षांचा होता. पण त्याचा निर्धार केवढा मोठा! देशभक्ती केवढी महान! राऊत गुरुजींवरच्या भक्तीमुळे त्याला निश्चयाचे एवढे बळ मिळाले होते.

मोर्चाची सुरुवात नांदगावातूनच झाली. प्रत्येक गावातून चार-पाचशे माणसे मोर्चात येत गेली. पालघर गावात मोर्चा पोचला. तेव्हा ८-१० हजार युवक त्यात होते. प्रत्येक गावातल्या प्रमुख तरुणांच्या हातात तिरंगा ध्वज होता. नांदगावच्या तुकडीच्या आघाडीवर राष्ट्रध्वज हाती घेऊन स्वतः गोविंद होता. तो गुरुजींबरोबरच चालत होता. चार-पाच जणांच्या छोट्या रांगा करून सर्वजण पाठोपाठ चालत होते. 'वंदे मातरम्', 'ब्रिटिशांनो चालते व्हा', 'देश के आझादी के लिए - हम लढेंगे, हम लढेंगे' अशा विविध घोषणा ते देत होते. सर्वजण निःशस्त्र होते. पण सर्वांच्या मनात एक तेजस्वी निश्चय होता. एक विशाल स्वातंत्र्ययात्रा सुरू झाली होती; पण पुढे काय वाढून ठेवले आहे, याची नेमकी कल्पना कुणालाच नव्हती.

ब्रिटिश सरकारला मोर्चा येणार असल्याचे आधीच कळले होते. त्यामुळे कचेरीच्या रस्त्यावर तोंडापाशीच लाठीधारी आणि बंदुकधारी पोलीस रस्ता अडवून उभे होते. मोर्चा त्या चौकापाशी येताच आता काय घडणार याबद्दल सर्वांच्या मनात उत्कंठा होती. पोलिसांना हुकूम देण्यासाठी प्रांत ऑफिसर शेख मोहिद्दिन आणि इन्स्पेक्टर आल्मिडा सज्ज होते. त्यांच्या हाती पिस्तुले होती. घोषणा देत जमाव पुढे पुढे येत होता. मोर्चा आता कचेरीच्या रस्त्याकडे वळण्यास उत्सुक होता. 'निःशस्त्र जमावावर आता एकदम हल्ला कसा

समाजभक्ती हीच प्रेरणा, राष्ट्रभक्ती हे रूप तिचे। देशद्रोही निष्प्रभ होतील, दर्शन घडता शक्तीचे।।

। पाहा... धोडप - उंची ४,७६१ फूट, जि. नाशिक (अजिंठा रांगेतील सर्वात उंच, नाशिक...कळवण...वडाळा)। (२३)

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

करणार' असे पोलिसांना वाटत होते. दुहेरी साखळी करून उभ्या असलेल्या पोलिसांना चुकवून कचेरीकडे धाव कशी घ्यायची, हे मोर्चेकऱ्यांना उमजत नव्हते. त्यामुळे पोलीस आणि मोर्चातील युवक एकमेकांकडे पाहात काही क्षण उभे होते.

एवढ्यात इन्स्पेक्टर आल्मिडाने मोर्चातील एका ओळखीच्या माणसाला रागाने खेचून विचारले, 'तू गावचा पोलीस पाटील - तू मोर्चात कसा?' आल्मिडाने त्याला शिवीगाळ सुरू केली. तेव्हा पोलिसांची साखळी थोडी विस्कळीत झाली.

नांदगावच्या तुकडीच्या आघाडीवर असलेला गोविंद हे सर्व पाहात होता. त्याने संधी मिळताच पलीकडे उडी मारून झेंड्यासह कचेरीच्या रस्त्याने धाव घेतली. त्याची झेप चित्त्यासारखी चपळाईची होती. ती पाहून पोलिसही क्षणभर चकित झाले. 'वंदे मातरम्' अशी गर्जना करित हातातला ध्वज उंच धरून पुढे उसंडी मारण्याचा शर्तीचा प्रयत्न त्याने केला. कचेरीवर राष्ट्रध्वज फडकविण्याचा त्याचा निर्धार पक्का होता. त्याचे गुरुजी त्या गर्दीत कुठे होते, हे शोधण्याचा विचारही त्याने केला नाही. स्वातंत्र्यासाठी सर्वस्वाचा त्याग करण्याची गुरुजींची शिकवण त्याच्या अंगात पक्की भिनली होती. आणि सिंहाच्या छाव्याचे तेज त्याच्या शरीरात संचारले होते. त्याचा त्वेष आणि निर्भयता पाहून लाठीधारी पोलीस थबकले क्षणभर; पण भानावर येताच त्यांनी त्याच्या हातातला ध्वज हिसकावून घेण्याचा प्रयत्न केला. तेव्हा 'मरेंगे लेकिन छोडेंगे नहीं' असे ओरडत त्याने ध्वज दोन्ही हातांनी घट्ट पकडून ठेवला. पोलिसांनी सर्व बाजूंनी त्याला घेरले. पोलिसांच्या चक्रव्यूहात अभिमन्यूसारखा तो अडकला. इतक्यात त्याचा ओरडा ऐकून आल्मिडा चौकातून मागे फिरून त्याच्यावर धावून आला. त्याने अगदी जवळून गोविंदच्या छातीवर पिस्तुलाने गोळी झाडली. ती त्याच्या डाव्या कुशीत बाणासारखी घुसून आरपार निघून गेली. अभिमन्यूसारखा झुंजत तो रणांगणावर खाली कोसळला. हातातला ध्वज

त्याच्या अंगाखाली येऊन त्याच्या पवित्र रक्ताने न्हाऊन निघाला. त्याच्या राष्ट्रनिष्ठेचा ठसाच त्याने त्या ध्वजावर उमटविला.

पण जिव्हारी जखम होऊनही त्याचे प्राण लगेच निमाले नाही. ते गुरुजींच्या भेटीची वाट पाहात होते. गोळीबार थांबल्यावर गुरुजींनी त्याला टांग्यातून सरकारी दवाखान्यात नेले. त्याच्यावर औषधोपचार केले; पण ते यशस्वी होण्याची शक्यताच नव्हती. अखेर गुरुजींच्या मांडीवर मस्तक ठेऊनच गोविंदने प्राण सोडले. त्यापूर्वी क्षीण आवाजात तो म्हणाला, "गुरुजी तुमच्याबरोबर राहिलो म्हणून मला हे भाग्य मिळाले. धन्य झालो! देशासाठी एवढं मी करू शकलो. वंदे मातरम्!" गुरुजींच्या डोळ्यांतले अश्रू त्याच्या चेहऱ्यावर ठिबकत असताना गोविंदाला वीरमरण आले. असे कृतार्थ मरण फार थोड्यांच्या वाट्याला येते.

गोविंदच्या पवित्र रक्ताने न्हालेला ध्वज पालघरच्या नगरपरिषदच्या कार्यालयात फ्रेम करून जपून ठेवला आहे. दरवर्षी १४ ऑगस्टला त्याची पूजा करून हुतात्म्यांना सादर वंदन केले जाते.

उमाकांत कामत

१०२ - ४ एन, अशोकनगर, परांजपे मार्ग,
वजिरा - बोरिवली (प.)

'बहर जोपासताना...'

ज्ञान प्रबोधिनी स्त्री शक्ती प्रबोधनच्या 'संवादिनी' गटातर्फे पालाकांसाठी विशेष कार्यशाळेचे आयोजन.

दिनांक - शनिवार, २२ जानेवारी २०११

वेळ - सकाळी १०.०० ते संध्याकाळी ५.००

स्थळ - ज्ञान प्रबोधिनी (नवीन वास्तू - पाचवा मजला)

शुल्क - रु. ३०० प्रत्येकी (चहा-जेवण नोटस् सह)

पूर्व नोंदणीसाठी संपर्क -

शुभांगी पटवर्धन

दूरभाष - २४२०७२२२/९९७०१५३२३७

दु. १ ते ३

समाधान ते चित्ती असावे, ध्येयसाधनी मन रमवावे। आप्तांची पुसण्यास आसवे, मम जीवन हे व्यतित व्हावे ॥

२४

अभिमानास्पद... प्राईड ऑफ इंडिया पुरस्कार - नोबेल विजेते शास्त्रज्ञ डॉ. वेंकटरमण रामकृष्णन

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

मित्रहो, गेले काही महिने आपण वेगवेगळ्या आकृत्यांवर आधारित काही नमुनाप्रकार अभ्यासले. आज थोडा वेगळा नमुनाप्रकार पाहूयात.

ह्या प्रश्नांमध्ये सहसा पहिल्या स्तंभामध्ये इंग्रजीमधले काही शब्द दिलेले असतात. तर दुसऱ्या स्तंभामध्ये तेच शब्द सांकेतिक लिपी/भाषेमध्ये दिलेले असतात. त्याआधारे सांकेतिक लिपीची उकल करून प्रश्नामध्ये दिलेले अन्य काही इंग्रजी शब्द सांकेतिक लिपीमध्ये कसे लिहिले जातील, हे आपल्याला शोधून काढायचे असते. प्रत्यक्ष प्रश्न सोडवता सोडवता अधिक माहिती घेऊयात.

नमुनाप्रश्न -

स्तंभ १	स्तंभ २	प्रश्न १ : DAIRY = ?
CURSE	opkif	a) cvohr b) gkvbf c) rctvo d) whtou
INCUR	fbpoc	प्रश्न २ : PIECE = ?
TALLY	ughvg	a) fvuyr b) fktck c) fbocv d) frgkp
CADET	rkufh	प्रश्न ३ : TRIED = ?
DRIP	rotc	a) ukfhr b) ubovc c) ukhbp d) ukorc
TOIL	jugc	प्रश्न ४ : RACE = ?
VARY	vwoh	a) kovp b) kbcf c) khfo d) krbh
		प्रश्न ५ : SUSTAIN = ?
		a) hibucpi b) hkcrjkb c) hwojfw d) hgpukgc

स्तंभ १ मधील शब्दातील अक्षरांचा क्रम आणि स्तंभ २ मधल्या शब्दातील अक्षरांचा क्रम सारखा नसतो. (म्हणजे C = o, U = p, इ. नसते) त्यामुळे प्रत्येक मोठ्या अक्षरासाठी (Capital Letter) स्तंभ दोनमधले कुठले छोटे अक्षर (small letter) आहे हे आपल्याला शोधावे लागेल.

पण आता हा सांकेतिक भाषेचा चक्रव्यूह भेदायचा कसा आणि त्याची सुरुवात कोठून करायची? त्यासाठी आपल्याला अभिमन्यूच व्हायला हवे; पण आधुनिक जगातला... म्हणजे सांकेतिक भाषेची उकल करून सर्व प्रश्न सोडवून सुखरूप बाहेर येणारा - आणि तेही कमीत कमी वेळात !!

चला तर, सुरुवात करूया. हातात पेन्सिल घेऊन सगळे तयार ना?

स्तंभ १	स्तंभ २	१) आपल्याला माहिती आहे की, सांकेतिक भाषेत प्रत्येक Capital Letter साठी एक आणि एकच small letter असते. मग TALLY शब्दांत दोनवेळा L आहे. तर त्याच्या सांकेतिक रूपात दोन वेळा g आहे. म्हणून L = g. आता स्तंभ १ मधल्या सर्व L वर आणि स्तंभ दोन मधल्या सर्व g वर पेन्सिलने तिरपी रेघ (/) मारूयात.
CURSE	o p k i f	२) आता TOIL व TALLY ह्या दोन शब्दांत T आहे. तर त्यांच्या सांकेतिक रूपात u सामायिक (Common) आहे. म्हणून T = u सर्व T व u वर तिरपी रेघ (\) मारूयात.
INCUR	f b p o c	
TALLY	u g h k g	
CADET	r k u f h	
DRIP	r o t c	
TOIL	j u g c	
VARY	v w o h	

सत्कृत्याला सद्भावाची जोड हवी। आकाशपूजा आदर्शाची करूया नित्य नवी।।

एका... राग यमन - प्रभाति सूर नभी रंगती - गायिका आशा भोसले

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

L = g	T = u,	I = c
C = f,	E = k,	A = h
Y = v,	N = b,	S = i
R = o,	U = p,	D = r
P = t,	V = w	

३) DRIP व TOIL मध्ये I सामायिक आहे तर त्यांच्या सांकेतिक रूपात c सामायिक आहे म्हणून I = c

४) अशाच प्रकारे सामायिक अक्षरे शोधून प्रत्येक Capital Letter साठी कोणते small letter आहे हे शोधून काढता येईल. प्रयत्न करून बघा. तुमची उत्तरे व डावीकडची उत्तरे जुळतात का तपासा.

५) आता प्रत्यक्ष प्रश्नामधील शब्द बघूया आणि त्यातल्या प्रत्येक अक्षरासाठीचे सांकेतिक अक्षर लिहूया. उदाहरणार्थ मधील D = r, A = h, I = c, R = o, Y = v म्हणून आपल्या उत्तरामध्ये r, c, h, o व v ही अक्षरे हवीत. त्यांचा क्रम कसाही असला तरी चालेल. सर्व पर्याय बघता फक्त a पर्यायामध्ये वरील पाच अक्षरे असल्याचे दिसेल. म्हणजे प्रश्न १ साठी a हा योग्य पर्याय आहे.

आता प्रश्न २ मधील PIECE ह्या शब्दात E हे अक्षर दोन वेळा आहे. म्हणून त्याच्या सांकेतिक रूपामध्ये k हे अक्षर दोन वेळा हवे. आता फक्त पर्याय b मध्ये k दोन वेळा आहे. म्हणून पर्याय b हेच योग्य उत्तर असले पाहिजे. (गरज पडल्यास आपण P = t, I = c, C = f हे तपासून बघू शकतो. पण अनेक वेळा वेळ वाचवण्यासाठी अशा युक्त्या वापराव्या लागतात.)

मला वाटतं उरलेले तीन नमुना प्रश्न तुमचे तुम्ही सोडवू शकाल. प्रयत्न करून तर बघा ! हे प्रश्न सोडवताना खूप मजा येते असा माझा अनुभव आहे. अधिकाधिक सरावाने तुमचा वेगही खूप वाढू शकेल आणि लवकरात लवकर सांकेतिक लिपीची उकल करण्याचं व्यसनच लागून जाईल. सरावासाठी खालील प्रश्न सोडवून बघा.

सरावप्रश्न

स्तंभ १	स्तंभ २
SEHWAG	fadebc
GAMBHIR	gefhijc
SACHIN	leacim
GONI	kmif
DHONI	cknim
ROBIN	hkjim
SINGH	aimfc
SHARMA	ecaegj
MAHESH	egbacc

प्रश्न १ : BRETT

- (a) hjbtt (b) ijbaa (c) httjm
(d) hjbdd (e) abbcd

प्रश्न २ : WARNE

- (a) deklm (b) dehgf (c) dejim
(d) dedgf (e) none of above (यापैकी नाही)

प्रश्न ३ : CHAMARA

- (a) dddclgj (b) clgjeee (c) eegjled
(d) eeeabji (e) none of above (यापैकी नाही)

प्रश्न ४ : DEW

- (a) nkl (b) bkd (c) nbl
(d) nbd (e) none of above (यापैकी नाही)

प्रश्न ५ : GAME

- (a) fegd (b) fegb (c) egdg
(d) edge (e) none of above (यापैकी नाही)

४ (५) ० (२) p (६) - १२२६ १२२६१२२६

q (५) p (२) q (६) ० (६) ४ - १२२६ १२२६१२२६

क्रमशः

अमर परांजपे, दुर्गामाता मंदिरामागे, सांगली 416416,

amarparanjpe@yahoo.com

स्वप्ने पेरून कणाकणांत, फुलवूया जगा ध्येयाचे मळे। स्वप्नाला आणून सत्यात, दूर करूया अंधाराचे जाळे।।

२६

। अभिमानास्पद... बापू पुरस्कार - ज्येष्ठ गांधीवादी कार्यकर्ते शैलेशभाई बंदोपाध्याय ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

तारीख ३ नोव्हेंबर, १९४७...
निसर्गरम्य काश्मीर खोऱ्यातील
शांतता लोप पावून कर्णकर्कश
असे तोफांचे, रणगाड्यांचे आणि
बंदुकीचे आवाज पहाडांमधून घुमत
होते. आज स्वतंत्र भारताच्या
पहिल्या लढाईतील पराक्रमगाथा
लिहिण्यास चित्रगुप्त सज्ज झाला
होता...

१९४७ साली पहिले भारत-
पाक युद्ध झाले. दोन्ही देशांना
स्वातंत्र्य मिळाल्यावर अवघ्या
अडीच-तीन महिन्यांत एकाच
मातेचे दोन पुत्र एकमेकांच्या
जिवावर उठले होते. भारतीय
सैन्याने पराक्रमाची मोठी शर्थ
करून विजय मिळविला. या
युद्धात भारतासमोर सर्वांत मोठी
अडचण होती, ती म्हणजे -
'युद्ध-भूमीवर आपल्या सैन्याला
न्यायचे कसे?' रस्त्यांचा
(जमिनीचा) वापर करणे शक्य
नव्हते, कारण युद्धभूमीकडे
जाणारा रस्ता पाकिस्तानातून
होता! भारतातून रस्ताच नव्हता,
कारण मध्ये 'पीर पंजाल' ही
पर्वतश्रृंखला उभी ठाकली होती.
पर्याय एकच होता. हवाईमार्गाने
सैन्य पोहोचविणे ! पण त्यावेळी
भारताकडे होती 'डॅकोटा'
जातीची विमाने, जी दुसऱ्या
महायुद्धात माल वाहतुकीसाठी
वापरली जात असत ! ही विमाने
लढाऊ नसल्याने 'पीर पंजाल'पेक्षा
जास्त उंचीवर उडू शकतील की
नाही, याबाबत काही खात्री

कॅप्टन सोमनाथ शर्मा

नव्हती. हो-नाही करता करता
भारतीय सैन्याच्या अनेक तुकड्या
रणगाणावर पोहोचल्या आणि मग
सुरू झाला घनघोर रणसंग्राम !

या युद्धात कॅप्टन सोमनाथ
शर्मा या अवघ्या पंचवीस वर्षीय
तरुण सेनाधिकाऱ्याने पराक्रमाची
शर्थ केली. आपल्या सैन्यातील
पहिले परमवीर चक्र (जे सर्वोच्च
पराक्रमासाठी दिले जाते.) त्यानेच
पटकावले; पण ते मरणोत्तर !
सोमनाथचा हात हॉकी खेळताना
मोडला होता. म्हणून त्याला
दिल्लीत, त्याच्या निवासस्थानी
विश्रांती घेण्यास सांगण्यात आले
होते. पण मनाने झुंजार असणाऱ्या
सोमनाथच्या मनात काही वेगळेच
होते. युद्धात नेतृत्व करण्यासाठी
सोमनाथ, त्याचा हात जाडजूड
प्लॅस्टरमध्ये असताना देखील

वरिष्ठ सेनाधिकाऱ्यांशी वार्तालाप
करण्यास गेला. त्याच्या शब्दांनी
भारावलेल्या वरिष्ठांनी जड
अंतःकरणाने व मोठ्या
काळजीयुक्त स्वरात त्याला
सांगितले, 'ऑर्डरची वाट पाहा.'

पाकिस्तानी हल्लेखोर
श्रीनगरमध्ये घुसल्याच्या बातम्या
येत होत्या. श्रीनगरच्या नैऋत्येला
आठ मैलांवर बडगाम हे ठिकाण
होते. बडगामपासून विमानतळ
(सैन्य पोचवण्याचे एकुलते एक
ठिकाण) बऱ्यापैकी जवळ होते.
कुठल्याही परिस्थितीत
विमानतळाचा ताबा जाऊ देणे,
भारतासाठी अतिशय धोक्याचे
होते.

बडगाम येथे पाकिस्तान्यांची
एक मोठी तुकडी आल्याची
बातमी खबऱ्यांनी आणली.
लगेचच ४ कुमाऊँ रेजिमेंटच्या
दोन कंपन्यांना बडगामला
जाण्याचा आदेश मिळाला.
सोमनाथ याचीच वाट पाहात
होता. तो ४ कुमाऊँ रेजिमेंटचा
एक तरुण, तडफदार अधिकारी
होता. ४ कुमाऊँच्या पाठोपाठ १
पॅरा कुमाऊँची कंपनीसुद्धा आली.

दुसऱ्या दिवशी पहाटे
सोमनाथने श्रीनगर येथे कळवले,
'आम्ही बडगामच्या पश्चिमेला
एका उंच ठिकाणी पोहोचलो
असून, तिथे मोर्चेबांधणी केली
आहे?' १ पॅरा-कुमाऊँ
बडगामच्या आग्नेयेला पोहोचली.
कुमाऊँच्या कमांडिंग ऑफिसरने

सहकाराचे सुटले वारे, शीड आपुले उभवूया । परस्परांच्या सहकार्याने, तीर आपुले गाढूया ॥

। पाहा... आंध्र प्रदेश स्टेट म्युझियम, हैद्राबाद - सातवाहनकालीन वस्तू, रोमनाणी, इजिप्शियन ममी ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

श्रीनगर येथे कळवले, 'परिस्थिती शांत, सुरक्षित आहे.' पण तरीही १ पॅरा-कुमाऊंला 'मागाम' या ठिकाणी पाहणीसाठी पाठवण्यात आले, त्यांना काही विशेष आढळले नसले तरी, त्यांनी विसाव्यास आलेल्या खेडूतांच्या एका गटाची नोंद घेतली.

दुपारी दीड वाजता बडगामला आज्ञा देण्यात आली, 'परिस्थिती शांत असल्याने तेथे आता थोड्याच जणांनी थांबावे.' पाठोपाठ ब्रिगेडिअर आय. पी. सेन यांचा आदेश आला, दुपारी तीन वाजेपर्यंत सर्वांनी तिथेच थांबून, मग आवश्यकतेनुसार सैन्य हलवावे.' सोमनाथने पुन्हा शांततेची ग्वाही सेनाकक्षास दिली. पुढील अर्ध्या तासात काय होणार आहे, याची कुणालाच सुतराम कल्पना नव्हती.

४ कुमाऊंची ए-कंपनी निघून गेल्यावर अर्ध्या तासानेच नाल्यातील खेडूतांच्या हालचाली सुरू झाल्या... ते सहज विखुरले गेले आणि कुमाऊंच्या कंपनीभोवती सर्व-दिशांनी गोळा झाले. कुमाऊंना त्यांच्याबद्दल काहीच संशय नव्हता. त्यांना वाटले, परतत असतील आपापल्या घरी... पण ते खेडूत नसून खरेतर हल्लेखोर होते! त्यांनी पठाणी अंगरख्यांखाली शस्त्रे लपवली होती.

...आणि अचानक घरांमधून गोळीबार सुरू झाला. तो अंदाधुंद

नसून कुमाऊंच्या रोखानेच केला जात होता. तत्क्षणी सोमनाथने सैनिकांना आज्ञा दिल्या आणि जोरदार प्रत्युत्तर दिले. पहिला हल्ला भारतीय सैन्याने परतवून लावला. आता फक्त ९० जणांच उरली होती आणि त्यांच्यामुळे पुढील युद्धाची चक्रे फिरणार होती. कारण तीच ९० जण विमानतळाची रक्षणकर्ती होती!

शत्रूकडून दुसरा हल्ला साधारण पाचशे जणांकडून झाला, आणि त्यांच्यासमोर आपली होती फक्त ९० जण! जरी शत्रूचा दबाव वाढला असला तरी, झुंजार मनोवृत्तीचे भारतीय सैनिक वाकत नव्हते, उलट '९० च जण असलो', म्हणून काय झाले, असे म्हणत निकराने लढत होते. आता तर एका हाताने लाईट मशीनगनचे मॅग्झीन भरत स्वतः सोमनाथ त्यांच्यात सामील झाला, आणि तो सैनिकांचा उत्साह वाढवू लागला. त्याला चांगलीच दाद मिळाली. काही वेळाने सोमनाथने ब्रिगेडिअर सेन यांच्याकडे आणखी सैन्याची मागणी केली आणि त्याला हवाई मदत पाठविल्याचे कळविण्यात आले. आता आपल्या एका सैनिकासमोर सात पाकिस्तानी सैनिक या गुणोत्तरात सुद्धा आपले जवान डगमगत नव्हते. डावा हात प्लॅस्टरमध्ये असताना, एका हाताने स्वतः लाईट मशीन गन चालवत असताना अचानक

सोमनाथ एका तोफेच्या गोळ्याची शिकार ठरला. निधड्या छातीच्या चिंधड्या झाल्या...

भारतीय सैन्याने पुन्हा केलेल्या हल्ल्यात बडगाम येथे शत्रूची तीनशे प्रेते सापडली!

पराक्रमाची शर्थ करणाऱ्या त्या तडफदार, शूर आणि तरुण अधिकाऱ्यास स्वतंत्र भारताचे पहिले 'परमवीरचक्र' मरणोत्तर देण्यात आले...

सोमनाथच्या घरात फार जुनी सैन्य परंपरा आजतागायत टिकून आहे. महाराणा रणजितसिंग यांच्या दरबारात सोमनाथचे खापर पणजोबा तीस हजारी मनसबदार होते. मामा दुसऱ्या महायुद्धात लढले, तर वडील सैन्यात डॉक्टर होते. सोमनाथला दोन भाऊ होते. त्यातील सर्वात मोठा विश्वनाथ. हा पुढे 'चीफ ऑफ आर्मी स्टाफ' या सैन्यातील सर्वोच्च पदावरून निवृत्त झाला, तर दुसरा भाऊ मेजर जनरल असताना निवृत्त झाला. या दोन भावांची मुले सुद्धा पुढे सैन्यात दाखल झाली!

सोमनाथ हुतात्मा झाला ती तारीख होती, ३ नोव्हेंबर १९४७. त्याला भावपूर्ण श्रद्धांजली आणि त्याची पराक्रमगाथा आपल्यापर्यंत पोचवावी, याचा हा प्रयत्न!...

चि. शुभम खांदे

इ. नववी, ज्ञान प्रबोधिनी प्रशाला, पुणे
(संदर्भ - 'परमवीर चक्र'
ले. मेजर जनरल इयान कारडोझो)

कणकण, क्षणक्षण अपूर्व अपुले, घडवू राष्ट्र महान । देशभक्तीने समाज भारून, करूया नवनिर्माण ॥

२८

। अभिमानास्पद... दादासाहेब फाळके पुरस्कार - आंध्र प्रदेशातील प्रसिद्ध चित्रपटनिर्माते डी. रामानायडू ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

मराठी बालवाङ्मयात मोलाची भर घालणारे नामवंत साहित्यिक मा. दत्ता श्री. टोळ यांनी २५ डिसेंबर २०१० रोजी वयाची पंचाहत्तरी ओलांडली. या अमृतमहोत्सवी वर्षानिमित्त त्यांना 'छात्र प्रबोधन'तर्फे मनःपूर्वक शुभकामना !

'छात्र प्रबोधन'च्या संपादक मंडळात अनेक वर्षे कार्यरत असलेल्या टोळकाकांचे 'छात्र प्रबोधन'च्या वाटचालीतही मोलाचे योगदान आहे. आजपर्यंत त्यांनी बालकुमारांसाठी अनेक अभिनव पुस्तकांची देणगी देऊन बालवाङ्मय समृद्ध केले आहे.

अखिल भारतीय मराठी बालकुमार साहित्य संस्थेच्या चळवळीतही आयुष्यभर कार्यरत राहून ही बालसाहित्याची चळवळ पुढे नेण्यामध्ये त्यांचा मोलाचा वाटा आहे. बालकुमारांच्या विश्वात मनापासून रमणाऱ्या मा. दत्ता श्री. टोळ यांना आरोग्यसंपन्न दीर्घायु लाभो. यासाठी 'छात्र प्रबोधन'तर्फे खूप खूप शुभेच्छा !

अभीष्टचिंतन !

मा. दत्ता टोळ

वेस्ट पासून बेस्ट

आपल्याला नको असलेल्या अनेक गोष्टी आपल्या आजूबाजूला असतात. त्या आपण सहज टाकून देतो. पण कल्पकता असेल तर त्यातून एक से एक आविष्कार घडू शकतात, हो ना?

१. वाया गेलेल्या दोन सी.डी. घ्या. सीडीच्या एका बाजूला पेपर चिकटवा. त्यावर छान चेहरा किंवा तुम्हाला हवे ते चित्र चित्रित करा ते चित्र रंगवा किंवा त्यावर कोलाज करा. दोन सी.डी.च्या मधल्या बाजूस पेन्सिली ठेवायच्या आहेत. त्यामुळे २ सी.डी. एकमेकींना जोडताना मध्ये जाड पुठ्याचं पॅकिंग करा किंवा पुठ्याऐवजी जाड कागद दुमडून तो दोन सीडींमध्ये घट्ट चिकटवा. (आकृतीतल्या ठिपक्यांच्या रेषेपर्यंत) असा हा पेन्सिल स्टॅण्ड भिंतीवर बोथसाईड टेपने चिकटवा.

आयड्रॉपची बाटली

नेलपॉलिशची बाटली

२. अनेक आकारच्या औषधांच्या बाटल्या आपण निरुपयोगी म्हणून फेकून देतो. या बाटलीला बाहेरून छोटे रंगीत कागद, टिकल्या चिकटवून रंगीत स्केचपेन/खडूंचा वापर करून सुंदर, आकर्षक बनवता येईल. कोणाला त्यात पक्षी दिसेल तर कोणाला माणूसही !

शुभा रुद्र

'गोपिका' प्लॉट नं. ७, एल. आय. सी. कॉलनी,
पुणे-सातारा रस्ता, पुणे 411009

घन तमात जळता तुम्ही ठेविला दीप । तो अमर जाहला, येथे क्रांतीचा स्तूप ॥

पाहा... रवींद्र भारती संग्रहालय, - कोलकता (रवींद्रनाथ टागोरंच्या जीवनावर प्रकाश टाकणारा संग्रह) ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

घोटाळा नव्हे...

महाघोटाळा ! - 2G स्पेक्ट्रम

प्रवीण वडनेरे

सध्याचं युग हे 'मोबाईल'चं युग आहे, असं आपण बऱ्याच वेळा ऐकतो. कारण आजघडीला संपर्काचं सर्वात प्रभावी माध्यम कुठलं असेल, तर ते म्हणजे मोबाईल ! या मोबाईलचं प्रस्थ इतकं वाढलंय की, काही वर्षांनी त्याचा जीवनावश्यक गरजांमध्ये समावेश होतो की काय अशी परिस्थिती ! दिवसेंदिवस वाढत जाणाऱ्या मोबाईलधारकांच्या संख्येमुळे ही बाजारपेठ भलतीच जोरात चालू आहे. पण गेल्या दोन-तीन महिन्यांपासून ही बाजारपेठ वेगळ्याच चर्चेत आली, ती 2G स्पेक्ट्रम घोटाळ्यामुळे. यामुळे सरकार, टेलिकॉम मंत्रालय, सेवापुरवठादार कंपन्या या सगळ्यांच्याच विश्वासाहतेवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केलं जातंय. त्याला कारणही तसंच आहे. तब्बल १.७५ लाख कोटींचा घोटाळा झाल्याचं उघडकीस आलंय. त्यामुळे स्वतंत्र भारताच्या इतिहासातला हा सर्वात मोठा घोटाळा ठरला आहे.

हा 2G स्पेक्ट्रम घोटाळा समजून घेण्याआधी हे 2G म्हणजे नक्की आहे तरी काय, हे समजून घ्यायला हवं. '2G' चा शब्दशः अर्थ लावायचा तर त्याला 2nd Generation असं म्हणतात. म्हणजेच आधीच्या तंत्रज्ञानाची प्रगत पिढी ! खरंतर 1G, 2G आणि 3G हे विविध प्रकारच्या सुविधा असणारे मोबाईलचे प्रकार आहेत. दुसरा प्रकार हा पहिल्यापेक्षा सरस आणि तिसरा दुसऱ्यापेक्षा ! 2G हे तंत्रज्ञान भारतात २००८ साली आले. या तंत्रज्ञानात मोडणाऱ्या इ-मेल, मेसेजेस, सर्फिंग या प्रकारच्या सुविधा वेगवेगळ्या मोबाईल कंपन्यांमार्फत पुरविल्या जातात. यामध्ये रिलायन्स, आयडिया, टाटा यांचा समावेश होतो. तुमच्यापैकी बहुतेकांच्या घरी

असणाऱ्या मोबाईलमध्ये यांपैकीच काही कंपन्यांचे कार्ड्स असतील.

हे झाले 2G बदल. आता ती पद्धत समजून घेऊया, जिच्यात झालेल्या गडबडीमुळे हा सगळा घोटाळा झाला. जेव्हा कोणतेही नवे तंत्रज्ञान भारतात येते, तेव्हा त्याची सेवा कोणत्या कंपनीने, कुठे आणि कशी पुरवायची यासाठी एक विशिष्ट पद्धत राबवली जाते. ज्यात इच्छुक मोबाईल कंपन्यांकडून सेवा पुरवण्यासंदर्भातील परवान्यांसाठी निविदा किंवा अर्ज मागविले जातात. जी कंपनी पात्र असेल आणि जिचा सेवापुरवठा उत्तम असेल, अशा कंपनीला हा परवाना दिला जातो. मग ती कंपनी आपल्या मोबाईलधारकांना त्या तंत्रज्ञानातील सेवा पुरविते. या कंपन्यांना परवान्यांसाठी तत्कालीन परिस्थितीत योग्य आणि पुरेसे ठरतील असे दर आकारले जातात आणि ठरावीक मुदतीमध्येच त्यांनी ती रक्कम जमा करून परवाना मिळविणे बंधनकारक असते.

आता मुद्दा येतो तो घोटाळ्याचा. या सगळ्या प्रक्रियेमध्ये घोटाळा झाला कसा आणि कुठे याकडे लक्ष देऊ. जेव्हा 2G हे तंत्रज्ञान भारतात आले (२००८) तेव्हा ए. राजा हे संदेशवहन मंत्री होते. तामिळनाडूतील द्रविड मुन्नेत्र कळघम या पक्षाचे ते खासदार ! जेव्हा परवाना विक्रीसाठी निविदा मागविल्या गेल्या, तेव्हा लिलाव पद्धतीचा अवलंब करून पात्र मोबाईल कंपन्यांनाच हे परवाने मिळायला हवे होते. यासाठी 'हाजिर तो वजिर' या तत्त्वाचा अवलंब करण्यात आला. जी कंपनी आधी येईल, त्या कंपनीला परवाने देण्यात आले. परिणामी ठरावीक कंपन्यांनाच

या भूमीचे पुत्र आम्ही रे, आकाशा भिडणारे । सप्तसिंधूचे वादळदेखील भुजांत आवरणारे ॥

प्राधान्य दिले गेले. या कंपन्यांमध्ये युनिनॉर, स्वॅन, युनिटेक, रिलायन्स, टाटा, आयडिया अशा काही प्रमुख मोबाईल कंपन्यांचा समावेश करता येईल.

या कंपन्यांना परवाने देताना त्या आवश्यक निकष पूर्ण करतात की नाही या गोष्टीकडे हेतूपूर्वक दुर्लक्ष केले गेले. परिणामी, युनिटेक, स्वॅन अशा कंपन्या नवख्या असूनही त्यांना परवाने मिळाले. यावेळी परवाना दिलेल्या बऱ्याच कंपन्यांनी दूरसंचार विभागाकडे [Department of Telecom-DOT] अपुरी आणि बनावट कागदपत्रे जमा केली आहेत. पंतप्रधान कार्यालय, अर्थमंत्रालय आणि कायदे विभागाकडून आलेल्या सल्ल्यांकडेही ए. राजा आणि दूरसंचार विभागाने पुरेपूर दुर्लक्ष केल्याचे दिसून आले आहे. तसेच नियमानुसार ठरलेली रक्कम जमा करण्यासाठी या मोबाईल कंपन्यांना जी मुदत दिली होती, त्यापेक्षा एक आठवडा ही मुदत वाढविली होती. त्यामुळे काही विशिष्ट सवलतींचा लाभही या कंपन्यांना झाला.

पण याहूनही मोठा घोटाला झाला, तो या परवान्यांचे दर ठरविताना. हे दर ठरविताना वापरण्यात आलेली पद्धत ही पूर्णपणे चुकीची आणि कालबाह्य होती. २००८ साली विकण्यात आलेल्या परवान्यांसाठी २००१ साली प्रचलित असणारे दर प्रमाण मानण्यात आले. दरामधला हा सात वर्षांचा फरक म्हणजेच १.७५ लाख कोटी रुपयांचा झालेला घोटाला होय. २००१ मध्ये ४ लाख असलेली मोबाईल धारकांची संख्या २००८ मध्ये ३ कोटी ५० लाखांपर्यंत पोहोचली होती. त्यामुळे ३ कोटी ५० लाख मोबाईल धारकांसाठीही २००१ सालचेच दर लावणे हे पूर्णपणे चुकीचे आणि कालबाह्य होते. परिणामी या व्यवहारातून सरकारला कराद्वारे मिळू शकणारे १.७५ लाख कोटी रुपये बुडीत खात्यात जमा झाले. हा आकडा जर आपण लक्षात घेतला, तर हा भारतातला सर्वांत मोठा घोटाला ठरतो. एकूण वार्षिक निर्यातीतून भारताला होणाऱ्या नफ्यापेक्षाही ही रक्कम जास्त आहे ! २००८ साली झालेला 2G तंत्रज्ञानाचा व्यवहार आणि २०१० साली झालेल्या 3G तंत्रज्ञानाच्या व्यवहारांची तुलना केली तर एक फरक

ठळकपणे दिसून येईल. 2G तंत्रज्ञानाच्या व्यवहारातून सरकारला फक्त १० हजार ७७२ कोटी रुपये कर मिळाला, तर 3G तंत्रज्ञानाच्या व्यवहारातून तब्बल १ लाख कोटी ! हा १० हजार कोटी रुपयांचा फरक प्रामुख्याने दर निश्चित करताना झालेल्या घोटाल्यामुळेच दिसून येतो.

आता मुख्य मुद्दा असा येतो की, जर इतका मोठा घोटाला होत होता, तर मग याविषयी काहीच कारवाई कशी केली गेली नाही? इतक्या मोठ्या घोटाल्याचा कुणालाच कसा पत्ता लागला नाही? कारण कॅंगच्या (Comptroller of Auditor General-(CAG)] अहवालानुसार ए. राजा आणि दूरसंचार खाते यांनी प्रधानमंत्री कार्यालय, कायदेविभाग आणि अर्थमंत्रालय या तीनही विभागांच्या सूचना दृष्टिआड केल्या होत्या. म्हणजेच, या तीनही विभागांना या घोटाल्याची कल्पना नव्हती असे म्हणता येणार नाही. खरंतर, केंद्रात सत्तेवर राहण्यासाठी आवश्यक असणारे बहुमत हे काँग्रेसला द्रविड मुन्नेत्र कळघम या तामिळनाडूतील पक्षाच्या पाठिंब्यामुळेच मिळाले आहे. त्यामुळे ए. राजा या त्यांच्याच पक्षाच्या खासदारावर कारवाई करताना सरकारने दहा वेळा विचार केला असेल. शिवाय द्रमुक पक्षाचा राजा यांना पाठिंबाही होता. कारण तामिळनाडू राज्यातील बहुतांश परवाने हे द्रमुक पक्षाचे अध्यक्ष करुणानिधी यांच्या आप्तस्वकीयांमध्येच वितरित झालेले आहेत. परंतु नंतर मात्र राजा यांना पाठिंबा देणे हे

कर्तव्याची जाणीव ठेवुनि, कष्टांची नच खंत करू। या देशाच्या उज्वलतेस्तव, रात्रीचाही दिवस करू ॥

 । पाहा... हाऊसेस ऑफ गोवा - तोडी, गोवा (गोव्यातील वैशिष्ट्यपूर्ण घरांबद्दलची माहिती देणारे संग्रहालय) । ३१

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

इंटरनेट, वेगवेगळ्या चॅनेल्सवरच्या बातम्या, वृत्तपत्रं, घरातील वडीलधारी माणसं यांच्या माध्यमातून खालील माहितीही जाणून घ्या.

- 1G, 2G आणि 3G तंत्रज्ञानातील वेगळेपण, त्यात असणाऱ्या सोई-सुविधा कशा विकसित होत गेल्या.
- 1G, 2G, 3G तंत्रज्ञान भारतात कधी कार्यान्वित झालं?
- 2G Spectrum घोटाळ्याच्या आर्थिक परिणामांबरोबरच त्याचे राजकीय, सामाजिक इ. काय परिणाम असू शकतात?

राजकीयदृष्ट्या द्रमुकच्या हिताचे नाही हे करूणानिधींच्या लक्षात आल्याने त्यांनीही या प्रकरणातून हळूहळू काढता पाय घेतला आहे.

खरंतर, या प्रकारच्या घोटाळ्यावर कारवाई करणं, हे काँग्रेस सरकारच्या ध्यानीमनीही नव्हतं. परंतु जनता पार्टीचे अध्यक्ष श्री. सुब्रह्मण्यम स्वामी यांनी या घोटाळ्याविषयी सुप्रीम कोर्टात दाखल केलेल्या कागदपत्रांमुळे सरकारला आणि सुप्रीम कोर्टाला या प्रकरणाची दखल घेणे भाग पडले. या कारवाईमुळे इतर प्रादेशिक व राष्ट्रीय पक्ष आणि प्रसारमाध्यमांचे लक्षही या घोटाळ्याकडे आकर्षित झाले. या सर्व प्रकाराची दखल घेत काँग्रेस सरकारने ए. राजा यांची लवकरच मंत्रीपदावरून हकालपट्टी केली.

सुप्रीम कोर्टात वारंवार होत असलेल्या सुनावण्यांमुळे या प्रकरणाचे अनेक पैलू लोकांसमोर येत आहेत. त्यामुळे या प्रकरणातील ए. राजा, काँग्रेस सरकार, द्रमुक, भाजप इ. अनेकांच्या भूमिका हळूहळू स्पष्ट होऊ लागल्या आहेत. या घोटाळ्याच्या चौकशीसाठी केंद्रिय अन्वेषण विभागाला [CBI] आदेश देण्यात आलेले आहेत. ज्या-ज्या कंपन्यांनी अपुऱ्या आणि बनावट कागदपत्रांचा आधार घेऊन परवाने मिळविले होते, अशा कंपन्यांना सुप्रीम कोर्टाने कारणे दाखवा नोटीस बजावली आहे. तसेच अशा प्रकारे देण्यात आलेले परवाने रद्द करण्याचा विचारही सुप्रीम कोर्टापुढे प्रामुख्याने आहे. याचा फटका या कंपन्यांच्या मोबाईलधारकांना नक्कीच बसेल. तो किती मोठा असेल, हे या प्रकरणाचा निर्णय लागल्यावरच समजेल.

या प्रकरणाच्या तपशिलासाठी पंतप्रधान मनमोहनसिंग यांच्याकडे विचारणा केली जात आहे. शेवटी ए. राजा हे त्यांच्याच सरकारात मंत्री म्हणून काम पहात होते. त्यामुळे पंतप्रधानांची या प्रकरणावरील भूमिका महत्त्वाची ठरू शकते. तसेच CBI च्या अहवालाकडेही सगळ्यांचे लक्ष लागून राहिले आहे. त्यामुळे हा १.७५ लाख कोटींचा आकडा अजून किती फुगतोय हा पाहण्याचा पण त्याहूनही अधिक चिंतेचा विषय असेल.

या घोटाळ्यात दिसणारा १.७५ लाख कोटींचा आकडा हा प्रत्यक्ष भ्रष्टाचारातून आलेला नसून सरकारला मिळू शकणाऱ्या पण न मिळालेल्या कराच्या रकमेचा आकडा आहे. त्यामुळे यामध्ये भूमिका असणाऱ्या व्यक्तींचा फायदा किती झाला हे इथे कळत नसले, तरी सरकारचे मात्र तेवढे नुकसान झाले आहे हे निश्चित. आज प्रसारमाध्यमांमधूनही याविषयी बरंच बोललं आणि लिहिलं जातंय, चर्चा झडतायत, वाद-विवाद रंगतायत. पण प्रत्यक्षात लोकांमध्ये या महत्त्वाच्या घोटाळ्याबद्दलची जागृती किती आहे, हे मात्र समजायला मार्ग नाही. कारण जर १.७५ लाख कोटींचा कर तिथून नाही मिळाला, तर तो कोणत्या ना कोणत्या स्वरूपात आपल्याकडूनच वसूल होईल हे निश्चित.

प्रवीण वडनेरे

बी-७, मानक मार्केट सोसायटी,
बालाजीनगर, धनकवडी, पुणे 411043
pravinwadnere22@gmail.com

हे मासिक ज्ञान प्रबोधिनी या संस्थेच्या मालकीचे असून मुद्रक, प्रकाशक व संपादक श्री. महेन्द्र सेठिया यांनी राष्ट्रीय सौर ११ पौष, शके १९३२, १ जानेवारी २०११ या दिवशी बालोद्यान प्रेस, नातूबाग, शुक्रवार पेठ, पुणे २ येथे छापून, ज्ञान प्रबोधिनी, ५१०, सदाशिव पेठ, पुणे ३० येथून प्रसिद्ध केले.

३२

॥ छात्र प्रबोधन - सौर पौष, शके १९३२ ॥

छात्र प्रबोधनच्या संग्राह्य सीडी/डीव्हीडी.

₹ १००/-

छात्र प्रबोधन

दशवार्षिक संकलन

(डी.व्ही.डी.)

(शके १९२२ ते १९३२/इ.स. २००० ते २०१०)

१२० अंक, ६३२० पृष्ठे

४३ मुख्य विषय, २५५ उपविषय, २३०३ लेख
एकाच डी.व्ही.डी. मध्ये

हव्या त्या वर्ष-महिन्याप्रमाणे, विषय-उपविषयाप्रमाणे
तसेच हव्या त्या लेखकाप्रमाणे लेखांची सूची व लेख
पाहता येतील.

प्रत्येक महिन्याचा संपूर्ण अंक एकत्रितपणे तसेच
कुठलाही लेख स्वतंत्रपणेही पाहता येईल.

सर्व सूची Excell-Sheet मध्ये व सर्व लेख PDF स्वरूपात

प्रबोधन गीते

₹ ५०/-

ज्ञान प्रबोधिनीच्या कार्यकर्त्यांनी रचलेली स्फूर्तिगीते

माझ्या देशासाठी माझी शाळा

₹ १००/-

ज्ञान प्रबोधिनीच्या सर्वकष शिक्षणप्रणालीची
झलक दाखविणारी डी.व्ही.डी.

बोलका अंक

₹ ६०/-

छात्र प्रबोधनच्या दिवाळी व
अन्य अंकातील साहित्यावर आधारित श्राव्य सीडी

संगणकीय अंक

₹ ६०/-

मराठी, ग्रामीण, इंग्रजी, युवोन्मेष
हे चार अंक एकाच सी.डी.मध्ये

* आजच आपली मागणी नोंदवा. *

टपाल खर्चासाठी रु. ३० जादा.

सौर पौष, शके १९३२/ जानेवारी २०११, पंजीकृत नियतकालिक (Registered Newspaper)

पंजीकरण क्रमांक (RNINO.) MAHMAR/2000/5636 घोषणापत्र क्रमांक : (PHM/SR/201/VIII/2001)

L-2/RNP/PNW/M/94/2009-2011, Posted at S.P. Post Office On 1st of Every Month.

तिकिटाशिवाय पाठविण्याचा परवाना क्रमांक License to post without prepayment of postage No. (LWP No. L-172)

हे वीर विवेकानंद

हे वीर विवेकानंद हिंदुयशमूर्ती
हे युवकप्रवच तू युवहृदयांची स्फूर्ती ॥ १ ॥

दास्यात पाहुनी विश्वधर्मजननी ही
तू क्षुब्ध सिंहसा व्याकुळ अंतर्त्यामी
मुक्तीचा तिचिया ध्यास तुला दिनराती ॥ १ ॥

शत आघातांनी कुंठित मूर्च्छित झाली
ती हिंदुचेतना फिरून तू चेतविली
तिज उन्नत मस्तक निर्भय केले जगती ॥ २ ॥

स्मरतात तुझे ते घनगर्जितसे शब्द
'मन वज्र हवे अन् मनगट ते पोलाद'
जग जिंकायाची ईर्ष्या दाटो चित्ती ॥ ३ ॥

तव अमृतवाणी हाक देत आम्हाते
रे अतुल बलस्वी करू हिंदुशाष्ट्राते
युवशक्ति हवी मज कार्यशरण पुरुषार्थी ॥ ४ ॥

जी जीवनपुष्पे सतेज नव व्रक्ताची
स्थापावा त्यांनी धर्म आत्म अर्पूनी
त्यानेच अर्चना होत राष्ट्रदेवाची ॥ ५ ॥

वरील गीत 'छात्र प्रबोधन'च्या
संकेतस्थळावर जरूर ऐका.

पत्त्यामध्ये वर्गणीचा कालावधी 11-4/Jan. 11 असल्यास तुमची वर्गणी संपली आहे.
ती त्वरीत भरावी. पत्त्यामध्ये काही चुका असल्यास त्या तातडीने मुख्यकेंद्रावर कळवा.

संपर्क पत्ता :

संपादक, छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी
५१० सदाशिव पेठ, पुणे 411030
☎ (०२०)२४२०७ १७४/१७९
ई-मेल : jpchhatra@rediffmail.com
संकेतस्थळ : www.chhatraprabodhan.org
या अंकाची किंमत : ₹ १५/-
वार्षिक वर्गणी : ₹ १८०/-
प्रकाशन दिनांक :
सौर ११ पौष, शके १९३२
१ जानेवारी २०११

प्रिय पोस्टमन,

हा अंक तुम्ही आमच्या लाडक्या मुलामुलींपर्यंत पोहोचवून फार मोठं काम करता. मुलंमुली या मासिकाची फार आतुरतेने वाट पाहत असतात. मासिक वेळेवर मिळाले नाही अथवा मिळालेच नाही तर ती नाराज होतात, त्यांचा तुमच्यावरचा अन् आमच्यावरचाही विश्वास कमी होतो. असं झालेलं तुम्हालाही निश्चितच आवडणार नाही. हो ना ! तेव्हा हे मासिक खात्रीशीरपणे, विनाविलंब शेजारच्या (→)पत्त्यावर द्यावे ही आपुलकीच्या नात्याने विनंती,

तुमचा-संपादक, छात्र प्रबोधन.

प्रति -